

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

זאתחנן תשב"ז (חלק ג')

בעיר שערן ספרינגס נ"י

חכם ל"ב יקח מצות

• נמרא: חכם ל"ב יקח מצות, זה משה שנתעסק בעצמות יוסף • מניד משרים: משה לא נכנס לארץ, שמדריגתו למעלה ממדריגת ארץ ישראל • קדושת לוי: יתרון החכם מן הכסיל שיכול לעשות עצמו ככסיל, אבל הכסיל אינו יכול לעשות עצמו כחכם • ייטב לב: גדר 'חכם' שיכול להשתמש במדות שהם הפכיים זה לזה • תרה"ק מלובלין: אם יאמר לו השי"ת שהוא צדיק, בודאי יאמין, אבל רק באותו רגע • מדת הביישנות הוא מהסימנים של זרע ישראל • ייטב לב בשם רבי ר' וזשא: פי' 'הלל' קָשַׁע עַל תַּאֲוַת נִפְשׁוֹ, נעשה עֲוֹן כְּהִלָּל • מנסיונות דור האחרון, להיות בעונה ובושת פנים, ומצד אחר להיות לו עזות וקדושה • ענין ענוה והתנשאות, וכן בושח ועזות, צריכים להשתמש כפי הצורך לעבודת השי"ת •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

KolSatmar.com

לשון קדשו:

929-522-1515

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פּעקס: 718-650-2970

דורך 1 דערנאך 999 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודה ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 5 → 2 → 27.3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יעקב יוחנן מענדלאוויטש הי"ו
לאירוסים בתו - עב"ג החתן זאב נ"י בן
הר"ר נפתלי יחזקאל בראך הי"ו

הר"ר פנחס דוד גליק הי"ו
לנישואי בתו - עב"ג החתן יודא נ"י בן
הר"ר זלמן גלויבער הי"ו

הר"ר משה מנחם בארמינקא הי"ו לנישואי בתו
עב"ג החתן יואל נ"י בן הר"ר טובי' פריש הי"ו
ונברך אותו ברבת תודה, על עזרתו המרובה בעיה"ק ירושלים תוכב"א

הר"ר יצחק אייזיק קרויס הי"ו (בר אלי)
לאירוסים בנו החתן יעקב אלימלך נ"י - עב"ג בת
הר"ר אברהם מאיר יאזשעף הי"ו

• והם יעלו לזכרון •

הרבני החסיד המפואר הגה בתורה והשתעשע בספרי תלמודי
הבעש"ט, הסתופף בצל רביה"ק ז"ע וזכה לשמש צדיקים
רבי אברהם ז"ל יאקאבאווטש
ב"ר נפתלי הירצקא ז"ל - נפטר י"ג אב תשמ"ט

הרה"ח בן בית של רביה"ק ז"ע וזכה לשמש בקודש, מכותבי
החידו"ת, וממעתיקי הכתבי ידות של ספה"ק ויואל משה
הרה"ח רבי אפרים ז"ל פריערמאן
ב"ר שמואל חיים ז"ל - נפטר י"ג אב תשמ"ו

הרה"ח בן בית של רביה"ק ז"ע וזכה לשמש בקודש, מכותבי
החידו"ת, וממעתיקי הכתבי ידות של ספה"ק ויואל משה
הרה"ח רבי זאב הכהן ז"ל כ"ץ
ב"ר משולם איסר (פייש) ז"ל תלמיד רביה"ק ז"ע בקראלי
נפטר י"ג אב תשפ"ד

הרה"ח המפואר תלמיד חכם מופלג, ממקורבים אצל רביה"ק
ז"ע וזכה לשמש, ומכותבי החידו"ת
רבי משה יצחק ז"ל לעווינגער
ב"ר יודא ארי' ז"ל - נפטר י"ז אב תש"פ

האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'
הרבתה בתפלה ושם שמים שגור בפיה
מרת פּעסיל הינדא ע"ה גרובער
ב"ר מנחם ז"ל - אשת הרה"ח ר' מרדכי דוב ז"ל
נפטרה י"א אב תשס"ה

הרה"ח המפואר, מתלמידי רביה"ק ז"ע
רבי חיים משה ז"ל בינער
ב"ר יקותיאל זלמן ז"ל - נפטר כ' אב תשס"ג
והוגתו האשה החשובה, מרת חנה מלכת ע"ה
בת ר' חיים יעקב ז"ל - נפטרה מ' אב תשס"פ

האשה החשובה והצנועה
מרת בילא מינדל ע"ה ראזענבוים
ב"ר גור ארי' הלוי ז"ל - אשת הרה"ח ר' דוד ז"ל
נפטרה י"ח אב תשמ"ח, לא הניחה זש"ק

האשה החשובה והצנועה, בעלת מדות טובות וישרות,
נוהרה בלשונה, חכמות נשים בנתה ביתה
מרת שרה דינה ע"ה ווידער
ב"ר צבי יונתן ז"ל - נפטרה י"ח אב תשע"ו

האשה החשובה מרת

גיטל ז"ל טיידינער

ב"ר אהרן הכהן ז"ל

אשת הרה"ח ר' יעקב יהושע הלוי ז"ל
נפטרה י"ב אב תשס"ג

הרב החסיד רבי

זאב ז"ל שטראהלי

ב"ר יודא ז"ל

נפטר י"ח אב תשע"ח

הרב החסיד רבי

שמואל בנימין ז"ל סופר

ב"ר מרדכי אפרים פישל ז"ל

נפטר כ' אב תשס"ב

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - ווגתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

KolSatmar.com

טז

קושיא ו

במדרש המובא בישימת משה: כתבתי עליך שחכם אתה, שנאמר חכם לב יקח מצות, ואתה רוצה ליכנס לארץ. וצריך ביאור הכוונה, ושייכות הענינים

איך האב שוין נעכטן^א געשמועסט פון דעם מדרש, - וואָס דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה ברענגט עס^ב. - [אמר לו הקב"ה למשה] כתבתי עליך שחכם אתה, שנאמר (משלי י, ח) חכם לב יקח מצות, ואתה רוצה ליכנס לארץ. (ו) [וצריך ביאור] וואו קומט איינס צו דאָס אַנדערע [דלפי שהוא חכם לב יקח מצות, לכן אינו מן הראוי שיכנס לארץ].

יז

קושיא ז

ובגמרא דרשו בהפסוק חכם לב יקח מצות, זה משה, שכל ישראל נתעסקו בבזיה ביציאת מצרים, ומשה נתעסק בעצמות יוסף. והקשה במהרש"א, למה נקרא משה עבדו בשם 'חכם' דייקא, דהיה ראוי יותר לקרותו עבדו זה 'צדיק' או 'חסיד' (ז) און ווידער [כבר הזכרתי אתמול]^א דעם מהרש"א'ס קשיא^ב [על מה דאיתא בגמרא]^ג חכם לב יקח מצות [זה משה], שכל ישראל עסקו בבזיה, והוא עסק בעצמות יוסף. נו [לכאורה לפי זה היה ניחא לכתוב עליו כי בזה] איז ער א' צדיק, א' חסיד, [אָבער] וואָס עפעס גיט ער אים דאָ דעם טיטול 'חכם'.

יח

הקדמה לקושיא ח-ט

במדרש דורש כאן הפסוק תחננונים ידבר רש, זה משה שבא בתחנונים, וְעָשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, עשירו של עולם, זה הקב"ה, שנאמר אַל תּוֹסֵף דִּבֶּר אֵל. דבר אחר, תחננונים ידבר רש, אלו נביאי ישראל, וְעָשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, אלו נביאי אומות העולם נאָן שטייט אין מדרש רבה^א, וְאַתְחַנֵּן אֶל ה', זה שאמר הכתוב (משלי יח, כג) תחננונים ידבר רש וְעָשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת.

^א בסעודת ליל שב"ק. וכנראה שהוא דרוש הנדפס בדברי יואל תניינא (עמוד קא-קכח).

^ב בישמח משה (ריש פרשתן): איתא במדרש, הובא בספר כתנות אור בשם הגאון מהרש"ק בספרו ברכת שמואל, וזה תוארו: אמר לו הקב"ה למשה כתבתי עליך שחכם אתה, שנאמר חכם לב יקח מצות, ואתה רוצה ליכנס לארץ. והוא פלא. [ומ"ש בשם מהרש"ך נראה דצ"ל מהרש"ק, והוא הג"ר (אהרן) שמואל קיידאנוכער (אבי בעל קב הישר) בעל הגהות תפארת שמואל על הרא"ש וש"ס, וש"ס אמונת שמואל, וברכת הוזכר על ש"ס קדשים, וברכת שמואל עה"ת]. ומדרש זה הובא בשם מהרש"ק גם בנחל קדומים להחיד"א (כפרשתן) בזה הלשון: בצאתי מעיר הקודש ועברתי בארץ מצרים, שם ראיתי ספר שערי תורה להרב מאר"י (רבי ישועה) זיין ז"ל כתב יד, שהביא משם ברכת הזבח בספר דרשותיו הנקרא ברכת שמואל, שכתב מאמר הלז בנוסח זה, שכרעה משה ליכנס לארץ אמר לו הקב"ה, משה אני כתבתי עליך שחכם אתה ואתה רוצה ליכנס לארץ, אם כן אין אני קוברך.

^ג היינו דנחית לתרץ קושיא זו. וז"ל במהרש"א (סוטה שם): כולן נתעסקו בבזיה והוא נתעסק במצות כו'. דהיינו שהיתה המצוה חביבה עליו, כמו ששנינו (אבות ב, א) והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, והיינו חכם לב גוי, שמחשב כן בלבו הפסד מצוה [כנגד שכרה] כו'.

ודברי רבינו בסגנון הקושיא, הוא כדברי הישמח משה (ריש פרשתן) בזה, וז"ל: וכתב זקניי הגאון החסיד מהרש"א צוק"ל בחידושי אגדות על מה שתאר אותו בשם "חכם", דלכאורה אינו ענין לכאן רק תואר צדיק, דאיזה דבר חכמה יש בזה, רק הוא צדקות. ומפרש דשפיר הוא דבר חכמה, שחושב הפסד מצוה כנגד שכרה (אבות פ"ב מ"א) עד כאן דבריו. [ועל פי דבריו היה רגיל רבינו לייחס קושיא זו ע"ש מהרש"א].

^ד בגמרא סוטה (יג): תנו רבנן, בא וראה כמה חביבות מצות על משה רבינו, שכל ישראל כולן נתעסקו בבזיה, והוא נתעסק במצות, שנאמר חכם לב יקח מצות [ואויל שפתיים ילכט (גירסת עין יעקב)].

^ה בדברים רבה (ב, ד): וְאַתְחַנֵּן אֶל ה', זה שאמר הכתוב תחננונים ידבר רש וְעָשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת. אמר רבי תנחומא, תחננונים ידבר רש, זה משה, שבא אצל בורא בתחנונים. וְעָשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, עשירו של עולם, זה הקב"ה, ענה אותו עזות, שנאמר (דברים ג, כו) אַל תּוֹסֵף דִּבֶּר אֵלִי. דבר אחר אמר רבי יוחנן, תחננונים ידבר רש, אלו נביאי ישראל, וְעָשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, אלו נביאי בורות כוכבים. אמר רבי יוחנן אֵין לך צדיק באומות העולם יותר מְאִיּוֹב,

זאָגט דער מדרש פֿשט, צוויי פֿשטים.

א [תַּחֲנוּנִים יְדָבָר רֶשׁ, זֶה מִשָּׁה שְׂדִיכֵר בְּתַחֲנוּנִים, [וּכְדֻכְתִּיב] 'וְאַתְחַנֵּן' אֶל ה'. וְעֲשִׂיר
זֶה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, עֲשִׂירוֹ שֶׁל עוֹלָם, יַעֲנֶה עֲזוֹת, שֶׁאֵמֵר לוֹ רַב לָךְ אֶל תּוֹסֵף דְּבַר
אֱלִי.

ב [דבר אחר, תַּחֲנוּנִים יְדָבָר רֶשׁ, זֶה נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל, אַזְוִי ווי מִשָּׁה, און ער רעכנט
אויס נאָךְ די אַנדערע נְבִיאִים. וְעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, אַלּוֹ נְבִיאֵי אֱמוּנוֹת הָעוֹלָם, רעכנט ער
אויס אֵיבֹכִין, און נאָךְ אַנדערע, וואָס זענען [גַּעֲקוּמָען] 'בְּתוֹכָחֹת' הָאֵבֶן זיי גערעדט.

יט

קושיא ח

והנה לפשט הראשון יפלא מאוד, האריך שיך לומר לשון בזה על הקב"ה, וְעֲשִׂיר
יַעֲנֶה עֲזוֹת. וגם לא מצינו כאן דיבור עז, יותר מבשאר ציוויים ואזהרות שבתורה.

לכאורה דער מדרש איז אינגאנצן א פֿלא.

ח) קודם וואָס זאָגט ער עפעס אויף הקדוש ברוך הוא עֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, ווייל ער
הָאָט אים געזאָגט רַב לָךְ אֶל תּוֹסֵף. [והלא] די גאנצע תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה איז דאָךְ פיל מיט
לֵאוּיִן און מיט צִוְיִיִּים, נו איז דען עפעס שייך אַז מ'זאָל זאָגן חלילה ס'איז יַעֲנֶה
עֲזוֹת? [והלא] ס'איז דאָךְ די תּוֹרָה וואָס דער בורא כל עולמים איז מַצֵּה, [און ס'איז] פֿי
הֵם חֲיִינוּ אַז מ'זאָל לערנען און מַקְבֵּל זיין די צוויי פון הקדוש ברוך הוא.

אַז מ'הָאָט מוֹרָא פֿאַר די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, [און] די אַלע [אזהרות], וואָס איז 'דאָס'
מער, וואָס איז נאָךְ הָאֶרְבֵּעַר 'דער' לֵאוּיִן [פון רַב לָךְ] אֶל תּוֹסֵף, מער ווי די אַנדערע
לֵאוּיִן. און דאָרטן שטייט נישט דער עֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, [כי באמת] ס'ליגט נישט דערין
קיין עֲזוֹת, ס'איז עפעס עֲזוֹת אַז הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא זאָגט זאָלסט אַזְוִי נישט טון? [וואס
כן יפלא דברי המדרש בכאן] פֿאַרוואָס גיט מען עפעס אַ נאָמען [לאזהרה הלזו] דעם נאָמען
פון 'עֲזוֹת'.

ס'איז א פֿלא, אויף הקדוש ברוך הוא זאל מען זאָגן [הלשון] עֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת?

כ

קושיא ט

גם צריך ביאור מה שהמדרש דורש כאן בזה ב' פשטים הנראים כסותרים, דלפשט הראשון קאי
על הקב"ה, ולפשט השני קאי על אומות העולם ונביאיהם, והוא מילתא דתמוה כיצד יתקיימו שניהם

ט) און ווידעראום [קשה, וואָס] דער מדרש זאָגט צוויי פֿשטים [המנגידים זה לזה,
שאומר] איין פֿשט אויף הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, און איין פֿשט איז לְהַבְדִּיל אֶלֶף הַבְּדֻלוֹת
אויף די אומות הָעוֹלָם. [והלא] ס'איז דאָךְ עפעס [שווער] כִּיצַד יתקיימו שניהם, אָדער
דעם, אָדער דעם.

דאָס איז דאָךְ אויך א פֿלא די צוויי פֿשטים, אָדער אויף הקדוש ברוך הוא, אָדער
חלילה אויף 'די'. וואו איז דאָס עפעס אין איין סוג אַרייַנצושטעלן דאָ אין פסוק אַזְוִי,
דעם אָדער 'די', די ביידע [פֿשטים] זענען דאָךְ דְּבָרִים רְחוּקִים [זה מזה] פֿרָחוּק מִזְרָח
מִמַּעֲרָב.¹

ולא בא אלא בתוכחות, שנאמר (איוב כג, ד) אֶעֱרֹכָה לִפְנֵי מִשְׁפָּט וְפִי אֲמַלֵּא תוֹכְחוֹת. אין לך גדול בנביאים ממשה
וישעיה, ושניהם לא באו אלא בתחנונים, ישעיה אמר (ישעי' לג, ב) ה' חֲנֻנוּ לָךְ קִינִי, ומשה אמר וְאַתְחַנֵּן אֶל ה'.

¹ לשון הפסוק בתהלים (קג, יב).

סט

ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

הקדמה לישוב קושיא ו-ז

וועל מיר צוקומען צום ענין [של תחילת הפרשה].

קודם, איידער איך וועל אויסקומען [לייב יתר הקושיות שבענין], וועל איך זאגן [תחילה לבאר] דעם מדרש [שבקושיא ו, אמר לו] כתבתי עליך שחכם אתה שנאמר חכם לב יקח מִצֻּת, ואתה רוצה ליכנס לארץ.

ע

איתא במגיד מישרים דמה שמשה לא נכנס לארץ, הוא יען כי שורש בחינת נשמתו של משה היתה למעלה מבחינתה של ארץ ישראל. ואף שארץ ישראל היא בחינה גבוהה, אבל משה רבינו היתה בחינתו משורש עליון יותר. ובזה מפרש הישגת משה מה שאמר לו הקב"ה הלשון 'רב לך', דהיינו לפי שאתה גדול יותר מזה.

[והוא בהקדים וואס] דער מגיד מישרים פון בית יוסף זאגט¹, [ווי] דער ישמח משה ברענגט עס² און ער שמועסט אסאך [דערפון, ומפרש בזה] אז דער בורא כל עולמים האט געזאגט רב לך [אל תוסף וגו', ולכאורה] וואס איז דער רב לך.

ברענגט ער [בישמח משה, וואס] דער מגיד מישרים זאגט, [דמה שמשה לא נכנס לארץ הוא יען כי] משה רבינו איז געווען זייער הויפּעך די נשמה [שלו ושורשו, וכמו שנקרא בזוהר (ח"א דף רלו:)] בעלה דמטרוניתא, [וממילא] ער איז געווען 'העכער' פון [מדריגת ובחינת] ארץ ישראל.

[ובזה מפרש הישגת משה, כי] איבערדעם האט ער געזאגט רב לך, דו ביסט צו גרויס, פאר דיר איז נישט ארץ ישראל, [ווייל] דו ביסט נאך גרעסער.

די מדה פון ארץ ישראל איז דאך גרויס, פונדעסטוועגן אבער דו ביסט אבער נאך גרעסער. ממילא האט נישט קיין פלאץ געהאט [אז] ער זאל קומען קיין ארץ ישראל. אזוי זאגט דער מגיד מישרים, [און] דער ישמח משה שמועסט דערפון אסאך.

עא

[ואין להקשות דאם כן האך אמרו דלעתיד לבא שפור יכנס משה לארץ.]

דיש לומר כי אז גם בחינת ארץ ישראל יהיה משורש עליון וגבוה יותר]

אין-פֿלוגט קאָן מען אפילו פרעגן [דערויף] אפילו.

¹ במגיד מישרים פרשת זאת הברכה, כתב בתוה"ד: ורוא דמלתא תלי, במאי דמשה לא עלה ולא נכנס בארץ ישראל לא גופיה ולא גרמיה, ויהבו טעמים' משום דבחייו הוה בעלה דמטרוניתא בגופא דאדביק יעקב בתור מותו. ורוא דמלתא, דמשה הוה בטורא מ' יום, לחם לא אכל ומים לא שתה וכו'. [ועיין עוד קרוב לזה במגיד מישרים בפרשתן, ובאופן אחר]. ○ ובעיקר הענין, עיין באוצרות חיים למהרח"ו (שער הארות ז"ן פרק ה), מה שמבאר בזה על דרך הסוד גם לענין כל דור המדבר. ○ וז"ל הרמ"ע בעשרה מאמרות (מאמר חיקוי"ד ח"ב, פט"ו): שהרי גדלה מעלת משה ודור המדבר, הרבה יותר ממעלת ארץ ישראל, כמבואר בזוהר. ○ ובמגלה עמוקות (בהעלותך, ד"ה על אדות האשה): הטעם כמו שאמרו בזוהר על פסוק הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אֵין, אֵם יֵשׁ בארץ ישראל עץ חיים, אֵם אֵין, שאין בארץ ישראל עץ החיים, אינה כדאי שיהיה משה בארץ ישראל, כי משה וס' רבוא דיילה, מעלמא דאתי אינון, ואינון צריכים לארץ ישראל, כדעת רבי עקיבא (מסנהדרין קח. קי:.) דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שאינם צריכים לה. [ועיין באגרא דכלה פרשת שלח (ד"ה מדרש קהלת ונתתי לבי), ופרשת חקת (ד"ה מדרש לפי שהיה משה), ובפרשתן (ד"ה או יאמר למענכם)].

² בישמח משה בפרשתן (אות א): עוד יש לומר, על פי הטעם המבואר במגיד מישרים, שמשה לא נכנס לארץ ישראל, לפי שאין ארץ ישראל כדאי לו, שארץ ישראל בבחינת מטרוניתא, ומשה בבחינת בעלה דמטרוניתא, ולכן נקרא אֵישׁ הָאֱלֹקִים (ברכה לג, א), עד כאן. ○ ועל פי זה יתבאר הפסוק רַב לָךְ, רצה לומר שאתה רב מאד מבחינת ארץ ישראל, שאתה במדריגה גדולה ואין ארץ ישראל כדאי לך וכו'. [ועיי"ש מה שמבאר בזה עוד כמה ענינים, וכן עוד בשאר דרושים שם בפרשתן].

[דהלא לכאורה] נו לַעֲתִיד וועט ער דאָך [יא] גיין, וועט ער [משה רבינו] דאָך פֿירן אידן קיין אָרץ יִשְׂרָאֵל. נו [דו] זאָגסט דאָך אַז ער איז אַזוי גרויס [למעלה מבחינת ארץ ישראל], און ער וועט דאָך נאָך גרעסער זיין לַעֲתִיד. [שהרי] דער מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ [יהיה בו גם כן נשמת משה, ועליו] שטייט דאָך [אז] ער וועט דאָך קומען אויף אַ העכערע מדריגה נאָך, ווי [דעם וואָס] ער איז געווען פֿריער'.

עב

נאָר ס'קען אָבער זיין, [ווייל] דעמאָלטס לַעֲתִיד וועט אָרץ יִשְׂרָאֵל אויך זיין 'העכער', [און] דעמאָלטס וועט אָרץ יִשְׂרָאֵל זיין אַזוי הויך, אַז ס'וועט זיין גוט פֿאַר משה רבינו אויך.

עג

על כל פנים אַזוי זאָגט דער מגיד מִיִּשְׂרָאֵל, אַז דאָס איז דער פֿשֶׁט [במה שמושה לא נכנס לארץ, לפי שהיה מדריגתו למעלה מבחינתה].

עד

אמנם לכאורה יוקשה, דלפי טעם האמור כי משה מצד מעלתו הגבוה לא נכנס לארץ, אם כן הא"ך היה שייך להאמר טעם זה למשה רבינו עצמו, והלא הוא לא החזיק עצמו לבעל מעלה גבוה, וכרתיב וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו כָּאִד מִכָּל הָאָדָם [אמנם] לַכְּאוּרָה [הלא כתיב] הָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מֵאִד מִכָּל הָאָדָם [בהעלותו יב, ג], לַכְּאוּרָה פֿאַר 'אִים' [אליין] איז דאָס נישט געווען קיין תִּירוּץ אַז ער איז 'אַזוי גרויס', [שהרי] ער האָט דאָך זיך געהאַלטן אַז ער איז 'קלענער' פון יעדן .. ער האָט זיך געהאַלטן קלענער, עָנָו מֵאִד 'מִכָּל הָאָדָם' אָפֶּר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה. [עיקר ההמשך כאן, להלן באות פ]

עה

[ומה שיוקשה לאידך גיסא הא"ך באמת היה יכול להיות עָנָו מֵאִד 'מִכָּל הָאָדָם', לאחר ששמעו מפי הקב"ה גודל מעלתו. על זה כבר תירץ בייטב פנים, על פי דברי הרה"ק מלובלין, דאף אם יאמר ה' לאדם שהוא צדיק, בודאי יאמין בדבריו ה', אבל רק באותו רגע לחוד יחזיק עצמו לצדיק, ולא אחר כך, כי בקל יוכל אדם ליפול ממדריגתו. וכן משה החזיק שאחר כך כבר נפל ממדריגתו וכבר אינו במעלה עליונה]

איי דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט [גודל מדריגתו, והא"ך הוא באפשר שעדיין היה משה עניו מכל האדם, ונשאר שפל בעיני עצמו].

[אמנם] ס'איז דאָך שוין ידוע^א [וואָס] ס'שטייט אין ייטב פנים^ב [בביאור הפסוק] פֿי 'עֲתָה' יִדְעָתִי פֿי יְרָא אֱלֹקִים אֶתָּה [וירא כב, יב], ברענגט ער, אַז אַ צדיק אחד האָט

^ט פֿירוש: במושכל ראשון.

^א 'ועיין בזה בדברי רבינו ביואל משה (א, לו) וז"ל: והנה מה שאמר (הרמב"ם באגרת תימן, על משיח) שיהיה גדול מכל הנביאים, לבד ממושה רבינו ע"ה. נראה טעמו, דאף שלפי הפסוקים יהיה גדול יותר מכל הנביאים, מכל מקום כמשה רבינו אי אפשר, כיון שנאמר (ברכה לו, י) וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה. אמנם במדרש תנחומא פרשת תולדות (סימן יד) מבואר שדרש על מלך המשיח בפסוק (ישעי' נב, ג) הִנֵּה יִשְׁכָּל עֲבָדֵי יְרוּם וְנִשְׂא וְגָבַהּ מֵאִד, יְרוּם מאברהם וכו' וְנִשְׂא ממושה. מזה מבואר שיהיה גדול גם ממושה רבינו ע"ה. וצריך לומר לדעת הרמב"ם באגרת תימן, כמו שכתב שם שבוה יהיה גדול ממושה, שיהיה לו מדריגה להיות מורה ודאין, לא לְמִרְאָה עֵינָיו וְשִׁפּוֹט (ישעי' יא, ג), כמבואר בגמרא (סנהדרין צג, ב), וְלֹא הָיָה לְמֹשֶׁה רַבִּינוּ ע"ה מדרגה זו. ואם כן אפשר לפרש מה שכתוב וְנִשְׂא ממושה, על אותה המדריגה, ולא על הנבואה, שזה נגד הפסוק וְלֹא קָם נָבִיא כְּמֹשֶׁה. ו אמנם לפי המבואר בווהר הקדוש פנחס (רמז). ורעיא מהימנא תצא (דפ). שהמלך המשיח יהיה משה רבינו ע"ה בעצמו, וכן משמע גם בשאר מדרשות (ע"י דברים רב ט, ט) - ומה שנאמר שיהיה דוד, כבר תירץ באור החיים הק' פרשת ויחי (מט, יא) שיהיה במלך המשיח נשמת שניהם, דוד ומשה, - לפי זה אפשר לפרש מה שאמר וְנִשְׂא ממושה, גם על נבואה, כי אם גם אַז יִהְיֶה משה, אינו נגד הכתוב וְלֹא קָם נָבִיא כְּמֹשֶׁה, והרמב"ם ז"ל עדיין לא היה לפניו ספר הזוהר.

^א שכבר הזכירו רבינו בכמה דרושים.

געזאָגט - [און] זיי זאָגן² אַז דער הייליגער ליבלינער האָט עס געזאָגט, - [אז] ווען דער בורא כל עולמים אליין זאָל אים זאָגן [אז] ער איז אַ צדיק, [איז אין] 'די רגע' מוז ער גלייבן [שהוא צדיק], וואָרן אַז דער בורא כל עולמים זאָגט אים [מוכרח שהוא כן]. אָבער 'אַ רגע דערנאָך' איז ער שוין נישט זיכער [דערין, נאָר] ער טוט שוין קלערן פונדעסטוועגן, איך האָב שוין פאַרדאָרבן.

[ווייל] זיי זעען דאָך אלץ אויף זיך חֲטָאִים - די צדיקים - מ'רוב שפלות רוחם. קען ער שוין זאָגן אַז פון דעמאָלטס אָן [און ווייטער] האָב איך שוין פאַרדאָרבן [וכבר אייני בגדר צדיק].

עו

ביאור דברי רש"י בפרשת נח

[ועל דרך זה פירשתי לשון רש"י אצל נח, שהיה 'מאמין ואינו מאמין' שיבוא המבול.

וקשה שהם לכאורה ב' לשונות הסותרים. ועוד אם שמע כך מפי ה', האך צויר שלא יאמין]

איך האָב געזאָגט שוין אַמאָל³ [על פי דברי הייטב פנים אלו] .. האָב איך געטייטשט מיט דעם, [דעס וואָס] ביים מבול שטייט⁴, [אז] נח איז געווען 'מאמין ואינו מאמין' שיבוא המבול.

¹ בייטב פנים לסוכות (אות לח): ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו (תפלת שחרית לשבת). לא אמר קראת 'אותו', כי אם קראת 'לו'. דכתיב (בהעלותך יב, ז) עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, הרי קרא לו בפניו, ולכאורה הא אין אומרים בפניו אלא מקצת שבחו (עירובין יח:). אבל משה שאני, ומפני זה הקדים ואמר (בהעלותך טז, א) וקראש משה ענו מאד וגו', לומר כי לך' מותר לומר בפניו. ונעני ענותנותו, אם שראה שפי' ה' דיבר אתו פנים אל פנים, יובן על דרך שאמרו חז"ל (אבות ב, ד) אל תאמין בעצמך וגו'. ושמעתי כי 'צדיק אחד' אמר, אפילו אם יאמר לו השי"ת בעצמו שהוא צדיק, בודאי אמת הדבר, אבל אינו בטוח ומאמין שהוא צדיק רק באותו רגע ממש שאמר ה', ולא ברגע שאחריו. ועל דרך שאמר (קידושין מט:): המקדש אשה על מנת שהוא רשע, אף על פי שהוא צדיק מקודשת, שמא הרהר וכו'. ובוזה פירשתי מה שאמר ה' לאברהם כי 'עתה' ידעתי כי ירא אלקים אתה, שנלחצו בו. ולדרכינו נאמר, כי על 'עתה' אני אומר ידעתי כי ירא וגו', אבל לא על רגע שאחריו, כי ברגע שאחריו יכול להשתנות חלילה, והידיעה כביכול אינו מזדקק להבחירה, למען יהא הבחירה חפשי. וזה היה מדתו של משה, שסבור היה, אם שבודאי בשעה שדבר ה' אתו פנים אל פנים, באותו רגע שעה צדיק הוא ומוכרח היצורים, אבל אחר זה לא האמין בעצמו שהוא באותו מדרגה, ואולי חס ושלום וכו'. וזה שאמר הכתוב (תשא לג, יא) וידבר ה' אל משה פנים אל פנים וגו', ואחר זה נשב אל המחנה, רצ"ל ששב ממדרגתו אל בחינת המחנה, וסבור היה שכמוהם כמורו, ואולי גרוע מהם וכו'. וז"ש ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו' דייקא וכו'. [ועיין בזה גם בייטב פנים לשבועות (אות מג)]. וכן כתב בייטב לב פרשת נח (ד"ה א"י תמים היה) וז"ל: ושמעתי בשם צדיק אחד שאמר, אפילו יאמר לי השי"ת בעצמו שאני צדיק, שבודאי אני מאמין כי אמת הדבר, היינו באותו רגע שאמר ה', אבל ברגע שאחר זה שוב יוכל להיות ח"ו שאינו כן, כי יש קונה עולמו בשעה אחת (עבודה זרה י:), ויש להיפך חלילה, ועל דרך שאמר בקדושין (מט:): המקדש אשה על מנת שאני רשע, אפילו כל ימיו היה צדיק הרי זו מקודשת, עיי"ש. ועל כן אפילו אם שמעתי מפי השי"ת עצמו שאני צדיק, ברגע שאחר זה לא הייתי מחזיק את עצמי לצדיק, עד כאן שמעתי. ועל פי זה פירשתי 'עתה' ידעתי כי ירא אלקים אתה, כלומר ברגע זו ידעתי, אבל ברגע שאחר זה כביכול אני שולל ממני הידיעה, שאינו מזדקק לבחירה. נוכ"כ גם ברכ טוב פרשת נח. ועיין בזה גם בייטב לב פרשת תולדות (ד"ה ואומר ראו ראינו). ובכל המקומות הנ"ל כתב זאת בשם 'צדיק אחד', וברכ טוב פרשת כי תשא (ד"ה ואתה אמרת ידעתי בשם) כתב זאת בשם 'צדיק קדוש עליין'.

² בהיכל הברכה פרשת כי תשא (לו, א): וכומו שהזהיר אותו רבינו הקדוש מוהר"י מלוכלין להשפיל את עצמו ולעשות תשובה קודם כל תורה ותפילה, כמו ששמע ממנו תלמיד אחד, שאחר חצות קודם לימודו אמר, רבוננו של עולם אפשר אני מן אותם שכתוב בהם (תהלים ג, טז) וְלִרְשָׁע אֶמְרָ אֱלֹקִים מַה לָּךְ לִסְפֹּר חֲקֶי, והתמרמר מאד בדברי ריצוי ובכחית ותחנונים. וכן אמר, אין גרוע בעולם כמוני, אפילו יאמר לי הקב"ה בעצמו שאני צדיק, אאמין לו על אותו רגע, ולא יותר, כי בניקל נוכל לדחות לשאול תחתית ח"ו.

³ בליל שב"ק וירא תשט"ז (נדפס בחידושי תורה שם), ובליל ר' דחנוכה תשי"ט (דברי יואל לחנוכה אות סג), ועוד. ועיין זה גם בדברי יואל עה"ת פרשת נח (עמוד קצט), בהעלותך (עמוד רמא), ושלח (עמוד שעה).

⁴ ברכי"ב נח (ז, ט): מִפְּנֵי יוֹאֵל הַמִּבּוּל. אף נח מקטני אמונה היה, מאמין ואינו מאמין שיבא המבול, ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים.

[ולכאורה] וואָס הייסט דאָס 'מאמין ואינו מאמין' (שהם ב' ענינים הסותרים).
[ועוד] אַז דער בורא כל עולמים זאָגט אַזוי [האיך יצויר שלא להאמין].

עז

[וביארתי בזה על פי דברי הייטב פנים דלעיל. דהנה כהקדמה להבאת המבול אמר לו ה' לנח כי אתה ראיתי צדיק לפני
בדור הזה. והכוונה שעל ידי שהוא צדיק שבכוחו להנצל אף בשעת המבול, וממנה שוב יכנה העולם, על כן שפיר אפשר
להביא המבול. משא"כ אם לא היה צדיק שישאר בעולם, לא היה רוצה הקב"ה להחריב את כל העולם מבלי שארית]

נאָר [ווייל] דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט כי אתה ראיתי צדיק לפני בדור
הַזֶּה [נח ז', א], [און] 'איבערדעם' איז געווען דאָס גאנצע מבול.

וואָרן ווען ס'איז נישטאָ קיינער [מי שישאר בעולם] קאָן מען דאָך נישט [מאכן קיין]
הַשְׁתַּת הָעוֹלָם [לגמרי], ווייל לא תהו בראָה [לְשִׁבְתָּ יִצְרָה] [ישעי' מה, יח]. נאָר 'ווייל' ס'איז
געווען דער איינער [נח וואָס] איז געוועזן אַ צדיק, האָט מען געקאָנט אים איבערלאָזן,
[און] ס'זאָל פון אים ווייטער נבְּנָה זיין ווייטער די גאַנצע וועלט, [וממילא] האָט געקאָנט
זיין אַ מבול.

עח

[ואם כן כל ענין הבאת המבול, היה תלוי בזה, באם נח הוא צדיק, ולכן בשעה שנאמר לנח כן, בודאי האמין בדברי
ה' שהוא צדיק, אבל מיד לאחר זה כבר לא היה מאמין 'בעצמו' שהוא צדיק, כי שמא כבר נפל ממדרגתו, וכדברי
הר"ק מלובלין]

[ונמצא דכל ענין הבאת המבול] איז דאָס גיווענדט געווען [אין דעם] צי ער איז אַ צדיק,
איז דאָך עס 'אין דעם' געווען גיווענדט.

[וממילא באותה שעה] ווען ער האָט געהערט [אַז] דער בורא כל עולמים האָט אים
געזאָגט [כי אתה ראיתי צדיק], האָט ער אָדאי געגלייבט [שהוא צדיק, ושמיילא יוכל המבול
לכוא]. אָבער ווען ס'איז געקומען 'דערנאָך', האָט ער שוין נישט געגלייבט [שהוא צדיק],
און אַז ער איז נישט קיין צדיק, קען עס נישט זיין [המבול].

עט

[וזהו שכתב רש"י 'מאמין ואינו מאמין' שיבוא המבול. כי באותה שעה שנאמר לו, היה מאמין בדברי ה' שהוא
צדיק. אבל אחר כך שוב היה 'אינו מאמין' בעצמו שהוא צדיק, ולכן לא היה מאמין בבטיחות שיבוא המבול]

איבערדעם זאָגט ער 'מאמין ואינו מאמין' שיבוא המבול.
ער האָט געגלייבט, [אין] די רַגַע וואָס הָשֵׁם יתְּבַרַךְ האָט אים געזאָגט.
אָבער דערנאָך שוין [איז געווען] ואינו מאמין, וואָרן ער האָט דאָך געהערט פון
השם יתברך אַז ס'איז גיווענדט אין דעם צי 'ער' איז אַ צדיק, איבערדעם האָט ער
שוין נישט געגלייבט, [וכמו שכך ציוו חכמים ואמרו]^{טו} אַל תִּאֲמִין 'בְּעֶצְמָךְ' (אבות ב, ד).
[והכוונה בזה, כי] דעם אַז 'ער' איז אַ צדיק, דאָס האָט ער שוין נישט געגלייבט.

פ

המשך ההקדמה ליישוב קושיא ו-ז

אבל עכ"פ יוקשה לכאורה דהיאך היה שייך להשיב למושה מעם כוה, שבשביל גודל רוממות
מעלתו הוא שלא ראוי לו ליכנס לארץ. והלא הוא היה מחזיק עצמו לשפל מכל האדם

יהיה איך שיהיה, מִשֶּׁה רַבִּינוּ, אַז מ'האָט אים געזאָגט רַב לָךְ, דו ביסט אַזוי גרויס

^{טו} במשנה דאבות (ב, ד): הָלַל אומר, אַל תִּפְרוֹשׁ מִן הַצִּבּוֹר, וְאַל תִּאֲמִין בְּעֶצְמָךְ עַד יוֹם מוֹתֶךָ, וְאַל תִּדְּרִין אֶת חֲבֵרְךָ
עַד שֶׁתִּגְזֵעַ לְמִקּוּמוֹ וכו'.

וּנְכַפִּירוֹשׁ הִישַׁמַּח מִשֶּׁה דְּלַעֲלִי. נֹה [לכאורה, הלא] עַר אִיז דאָךְ גַּעוּוּעַן אַ גְּרוּיסער עֲנִיז, 'עַר' הָאָט זִיךְ נִישַׁט גַּעֲהָלֶטֶן אַזוֹי גְּרוּיס, וְאִם כֵּן] אִיז דאָס נִישַׁט גַּעוּוּעַן קִיין טַעַם הַמִּסְפָּקָת פֶּאַר מִשֶּׁה רַבֵּינוֹן, לְגֻדְל עֲנוּתָנֹתוֹ.

וְאִפְּ שְׂבָאוֹתָה רַגַע הוֹצֵרֶךְ לְהֶאֱמִין שֶׁהוּא כֵּן, אֲבָל מִיד אַחֵר זֶה בּוֹדֵאי כִּבֵּר הַחֲזִיק עֲצָמוּ שֶׁנִּפְל מִמִּדְרִיגָתוֹ, וְאִם כֵּן שׁוֹב הֵיִאךְ יִבִּין וְיִתְנַחֵם מִשֶּׁה עַל מַה שֶּׁאִינּוּ נִכְנַס לֶאֱרֹץ, לִפִּי דְּבָרֵי הַמְּגִיד מִישֵׁרִים וְהִישַׁמַּח מִשֶּׁה בִּבְיָאוֹר מַה שֶּׁאִמַּר לוֹ הַקֹּב"ה 'רַב לָךְ' וְגו'.

פא

אָמַנְס בִּיאֹר הַדְּבַר הוּא כְּמוֹ שֶׁהִבְיֵא בִּיטָב לֵב, דּוּה גֵּדֵר הַתּוֹאֵר 'חֻקִּים', שֶׁהוּא הַצִּדִּיק שִׁכּוֹל לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּנוֹשָׂא אַחֵר עִם ב' מִדּוֹת הַפְּכִיּוֹת וְסוּתוֹת זֹו לֹו. וְבוֹה מִפֶּרֶשׁ שֶׁם רִמּוֹ הַבַּעַל הַטּוֹרִים אֲצֵל נַח, שֶׁבִּסְמ"ת אֶת הָאֱלֹקִים הַתְּהֵלֶךְ נַח, נִרְמָז 'חֻכִּים'.

נֶאָר אָבֵעֵר, שִׁשְׁטִיט אִין יִיטֵב לֵב", בִּי נַח אִישׁ צִדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתּוֹ אֶת הָאֱלֹקִים הַתְּהֵלֶךְ נַח (נח ו, ט), זָאָגְט דַּעַר בַּעַל הַטּוֹרִים, אֶת הָאֱלֹקִים הַתְּהֵלֶךְ נַח אִיז סוֹפִי תִּיבוֹת חֻקִּים. וְבִיאֹר הֵיטֵב לֵב] וּוָאָס עֲפַעַס [נִרְמָז כֵּאֵן תּוֹאֵר] חֻקִּים.

" בִּיטָב לֵב רִישׁ פִּרְשַׁת נַח: עַל פִּי מַה שֶּׁפִּירְשׁוּ הַמַּפְרָשִׁים עַל הַפֶּסֶק בִּפְרִשַׁת עֶקֶב (י, יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹקֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירָאָה וְגו', שֶׁכֵּכֶר הִקְשׁוּ בַּגְּמָרָא (בִּרְכוֹת ג:) אֲטוּ יִרְאֶה מִלְּתָא זֹוֹרְתָא הִיא. לִכֵּן פִּירְשׁוּ דִּהְיִי קָאֵמֵר, 'מַה' בַּחֲנִינָת עֲנוּה, ה' אֱלֹקֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמְּךָ, אֲבָל לֹא לַחֲטוֹא עַל יְדֵי הַעֲנוּה, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁפִּירְשׁ הַצִּדִּיק הַקְדוּשׁ מַה"ר זֹוּשָׁא זֶלַה"ה, כִּי 'הִלָּל' רָשָׁע עַל תַּאֲוֹת נַפְשׁוֹ (תְּהִלִּים ג), בְּשִׁבְלֵי תַּאֲוֹת נַפְשׁוֹ הוּא עֲנִיז כְּמוֹ הִלָּל (ע"י שֶׁבַת ל:), וּמִשְׁפִּיל אֶת עֲצָמוֹ לַחֲטוֹא כְּמַה שֶּׁלֹּא נָאָה, וְלֹא יֵאֵתֵר אֵלָיו עֲשׂוֹת פְּחִיתוֹת כֹּזֶה שֶׁעוֹשֶׂה, וּבַעֲנוּה פְּסוּלָה כֹּזֶה לֹא בָחַר ה', כִּי אִם שִׁיחִיָּה עֲנִיז וּבַחֲנִינָת 'מַה' לִירָאָה אֶת ה' עַל יְדֵי זֶה, בַּהֲכִיר שִׁפְלוּתוֹ וְגִדּוּלַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, וּמִזֶּה יִגִּיעַ הִירָאָה וְהַפְּחָד וּבּוֹשָׁתוּ מִמֶּנּוּ ית"ש, עַד כֵּאֵן דְּבִרְיָהֶם, וְהוּבֵא בְּדִבְרֵינוּ שֶׁם בַּמְקוֹמָא (בִּיטָב לֵב פִּרְשַׁת עֶקֶב, ד"ה וְעַתָּה). ○ וְאָמַנְס דּוּר הַמִּבּוֹל הֵם הַשְׁחִיתוּ דִּרְכָם וְנִזְקָקִים לִשְׁאִינֵן מִינֵם (סְנֵהֲרִין קח), מַה שֶּׁלֹּא יֵאֵתֵר אֵלֵיהֶם, כִּי אִם הַשְׁפִּילוּ אֶת עֲצָמָם בַּעֲנוּה פְּסוּלָה לַחֲטוֹא עַל יְדֵי זֶה לְמַלֵּא תַּאֲוֹתָם וְכו'. וְאָמַנְס עַל נַח אֲמַר הַכְּתוּב צִדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתּוֹ, וּפִירְשׁוּ בַּגְּמָרָא (עֲבֻדָּה זֶה ו:). צִדִּיק בְּמַעֲשָׁיו, תָּמִים בְּדִרְכּוֹ, וּפִירְשׁ רַש"י (שם) עֲנִיז וּשְׁפֵל רוּחַ. וְהַכּוֹנֶה כֹּזֶה, עִם הִיְתוּת עֲנִיז וּשְׁפֵל בְּעִינָיו, עִם כָּל זֶה הִיָּה צִדִּיק בְּמַעֲשָׁיו וְלֹא הַשְׁחִית דִּרְכוֹ, כִּי לֹא הִיָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בַּבַּחֲנִינָת עֲנוּה לַחֲטוֹא, כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה', כְּמוֹ שֶׁמִּתְרַגֵּם [אֶת הָאֱלֹקִים הַתְּהֵלֶךְ נַח] בְּדִחְלֵלָת דְּה' הִלִּיךְ נַח. ○ וְזֶה בַּחֲנִינָת 'חֻקִּים', שֶׁהִיָּה לוֹ שְׁנֵי הַפְּכִים בְּנוֹשָׂא אַחֵד, בַּחֲנִינָת עֲנוּה וּבַחֲנִינָת גִּיאֻת. כִּידּוּעַ פִּירוּשׁ הַקְדוּשָׁת לוי [עַל הַפֶּסֶק] יִתְרֹן לְחֻקֶּיהָ וְגו' פִּיתְרוֹן הָאֲדָר מִן הַחֲשֵׁךְ (קֵהֶלֶת ב, יג), כִּי 'אֲדָר' מִשְׁתַּמֵּעַ אֲוֵרְתָא וְיִמָּא (פֶּסָחִים ב), וְיִגְבֶּה לְבֹו בְּדִרְכּוֹ ה' (דְּבָרֵי הִימִים י, יז), לְבָלִי לַחֲטוֹא לְמַלֵּא תַּאֲוֹתָהּ ח"ו, כִּי אִם לְהַעֲלוֹת אֶת עֲצָמוֹ לְמַעֲלָה לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן קוֹנוֹ. וְכִמוֹ שֶׁאִמַּר הַכְּתוּב גְּבִי מִשֶּׁה (בְּמִדְבָּר יב, יא) וְהָאִישׁ מִשֶּׁה עֲנִיז מֵאֵד וְגו', לֹוֹמֵר שֶׁהִיָּה בַּחֲנִינָת "אִישׁ" הֵינְנוּ גִדּוֹל וְכו', וְיִגְבֶּה לְבֹו בְּדִרְכּוֹ ה', וְגַם עֲנִיז מֵאֵד וְכו'. ○ וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר וְנַח מִקָּצָא חֵן בְּעֵינָי ה', כִּי הֵלֶךְ בְּדִרְכוֹ בַּחֲנִינָת עֲנוּה וּשְׁפִלוּת לִירְאוֹתָ יִתְבָּרֵךְ. וְעַל זֶה אֲמַר 'אֱלֹהִי', כְּלוֹמֵר שְׁתֵּי הַמִּדּוֹת הָאֲמוּרוֹת לְהֵלֵךְ, אֱלֹהִי תוֹלֵדֵת נַח, כְּפִירוּשׁ רַש"י [דִּהְיִינוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים], נַח אִישׁ כְּלוֹמֵר חֲשׁוֹב, צִדִּיק בְּמַעֲשָׁיו, עִם הִיְתוּתוֹ תָּמִים בְּדִרְכּוֹ, עֲנִיז וּשְׁפֵל, גַּם אֶת 'הָאֱלֹקִים' הַמּוֹרָה עַל הַתְּנַשּׁאוֹת וּמוֹשֵׁל וְתַקִּין, הַתְּהֵלֶךְ נַח, וְלֹוֹה מִרְמֹז בְּסוֹפֵי תִּיבוֹת 'חֻקִּים', כִּי הִיָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּשְׁנֵי הַמִּדּוֹת - עֲנוּה וְגִיאֻת - לְדִרְכּוֹ ה', כְּאֲמֹר.

וּבִבְיָאוֹר הַפֶּסֶק יִתְרֹן לְחֻקֶּיהָ וְגו' בְּשֶׁם הַקְדוּשָׁת לוי, כְּתִב הֵיטֵב לֵב עוֹד שֶׁם (לְהֵלֵךְ בְּדִרְשׁ אַחֵר, עַה"פ אִישׁ צִדִּיק) בִּיתֵר בִּיאֹר זֹו"ל: דְּבִאֲמַת אֲמַרו (אֲבוֹת ד, ד) מְאֹד מְאֹד הוּי שְׁפֵל רוּחַ, וְהֵינְנוּ עַד קֶצֶה הָאֲחֵרֹן, עֵינֵינוּ בְּרַמְבַּ"ם ה'ל' דִּיעוּת (ב, ג). עִם כָּל זֶה מַצִּינוּ, לְפַעְמִים צִדִּיק הָאָדָם לֵאחֹו כְּמִדַּת הַגְּאוּה וְהַגְּאוֹן לְכַבּוֹד הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, עַל דֶּרֶךְ דְּכִתִּיב וְיִגְבֶּה לְבֹו בְּדִרְכּוֹ ה' וְכו'. וְיִדּוּעַ מַה שֶּׁפִּירְשׁ הַגְּאוֹן ה'ק' מִבְּאֲרֵיטְשׁוֹב זצ"ל, שֶׁיִּשְׁי יִתְרֹן לְחֻקֶּיהָ מִן הַסְּכָלוֹת פִּיתְרוֹן הָאֲדָר מִן הַחֲשֵׁךְ (קֵהֶלֶת ב, יג), כִּי 'אֲדָר' מִשְׁמַעוּתִיהָ 'יִמָּא', וּמִשְׁמַעוּתִיהָ 'אֲוֵרְתָא', כִּי מִדְּאִיתָא פֶּרֶק קָמָא דְּפֶסָחִים (ב), מַה שֶּׁאִין כֵּן 'חֲשֵׁךְ' אִין מִשְׁמַעוּתִיהָ רַק לִיְלֵה, וְכִדְכִתִּיב (תְּהִלִּים קד, כ) תִּשְׁתַּחֲשֹׁף וְיִהְיֶה לִיְלֵה. זֶה עֲצָמוֹ הַהֲבִדֵּל שְׁכִין חֲכָמָה לְסַכְלוֹת, כִּי הַחֲכָם, אִם שֶׁהוּא חֲכָם, לְפַעְמִים יִשְׁנֵה טַעְמוֹ וְרִיחֹו לְפִי הַצּוֹרֵךְ, וְיַעֲשֶׂה עֲצָמוֹ כְּסִיל, עַל דֶּרֶךְ שֶׁעֲשֶׂה דוּר בְּשִׁנּוּתוֹ אֶת טַעְמוֹ לְפָנָי אֲבִימִלֶךְ. מַה שֶּׁאִין כֵּן הַכְּסִיל, אִין בִּידוֹ לַעֲשׂוֹת עֲצָמוֹ חֲכָם בְּשׁוֹם פַּעַם וְאֹפֶן, עַד כֵּאֵן דְּבִרְיֹו. וְהוּא נְאוֹת לְעֵינֵינוּ, כִּי זֶה גֵּדֵר 'הַחֲכָם', לְהִיְתוּת עֲנִיז וּשְׁפֵל, וְכָל גֶּאָה שׁוֹטֵה (ע"י מַהֲרַש"א שֶׁבַת לֵא. ד"ה מִפְּנֵי). אֵךְ לְפַעְמִים צִדִּיק לְהַתְלַבֵּשׁ בְּלִבוֹשׁ הַגְּאוּת, לְצוֹרֵךְ הַזְּמָן, [וְכִגּוֹן] לִקְנָא קְנָאָה ה', צְבָאוֹת, לְהַשִּׁיב רִבִּים מַעוֹן, וּבְרוּחַ פִּי יִכּוֹף כֶּאֱגֻמּוֹן אֶת הַרְשָׁע, וְגַם לְאִפּוּשֵׁי בְּרַחֲמִים אֲבִי דוּרֹו. וְזֶהוּ גֵּדֵר הַחֲכָמָה, לְהַשְׁתַּמֵּחַ בְּתֵרִי אֲנַפִּין, גְּבֵר עֲנוּתָן וּשְׁפֵל, וּלְפַעְמִים גְּאוּה וְגִיאֹן, הַכֵּל לְפִי שֶׁעֲשֶׂה שְׁמַע לוֹ, וְזֶהוּ עֵינֵינוּ הַתְּחַכְמוֹת וְכו'.

פב

והוא דלפי פשוטו, במאמר את 'האלקים' התהלך נח, רומז כי השתמש נח במדת הגבורה והתקפות נגד אנשי דורו, וכמבואר במדרש. ולעומת זה הרי דרשו שהיה 'תמים' בדרכיו, ופירש"י שהיה עניו וסבלן. ולכאורה איך יתקיימו שניהם

זאגט ער אזוי.

דער אמת, ס'שטייט דאך את 'האלקים' התהלך נח (דהיינו עם מדת הגבורה ודין), מיט 'שארפקייט'. (והכוונה) ער איז געווען א תקיף (נגד אנשי דורו, אפילו ווען) דאס גאנצע דור איז געווען פארקערט (פון אים), דאס דור האט זיך מיט אים געקריגט.

[ווי] ס'שטייט אין מדרש¹, [אז] דאס דור האט אים מביה געווען, [און] ער האט זיך געהאלטן פעסט, אקעגן גאנצן דור, און ער האט זיי אלץ מוכיח געווען.

[והנה כתיב] את 'האלקים' התהלך נח (וכדלעיל), און דא (לעומת זה) איז ער געווען א גרויסער עניו², [וללחום נגד הדור] דארף מען דאך האבן שטארקייט, [והאיך בא גבורה זו לידי עניו כמזהו].

פג

ועל זה הביא שם פירוש הקדושת לוי במאמר הכתוב שיש יתרון לתקפה מן הסכלות פיתרון האור מן החשך. כי לשון 'אור' שהוא יום, יכול להשתמש גם ללילה, כמבואר בריש פסחים, אבל לשון 'חשך' לא יוכל להשתמש ליום. וכמו כן 'התקפה' יכולין להשתמש בה גם לעשות עצמו כסכל, אבל 'הסכל' לא יוכל לעשות עצמו כחכם

[נגד] ער ברענגט [בייטב לב, אז] ס'שטייט אין קדושת לוי³, [שפירש במאמר הפסוק] וראיתי שיש יתרון לתקפה מן הסכלות פיתרון האור מן החשך (קהלת ב, יג).

זאגט ער, [ווייל] א סכל, דער קען נישט זיין קיין חכם. [אבער] א חכם קען זיין [שיעשה כמו שעשה דוד] בשנותו את טעמו [לפני אבימלך] (ע"י שמואל א' כא, יד), ער קען זיך אמאל מאכן [ווי] א סכל, ער קען זיין ביידע.

[והנה בתיבת] אור, זאגט די גמרא⁴ - [על לשון המשנה] 'אור' לארבעה עשר - איז פארהאנדן אור נגהי⁵, און אור ימא⁶. [דבולשון] אור קען זיין מיינט מען ליכטיגקייט,

¹ בבראשית רבה (ל, ז): [נח] 'איש' (נח ו, ט), כל מקום שנאמר איש, צדיק וממוחה. שכל ק"ך שנה היה נח נוטע ארזים וקוצצן, אמרו למה קדין, אמר להון כך אמר מאריה דעלמא, דהוא מייתי מבולא על עלמא. אמרו ליה אין איתי מבולא, לא אתי אלא על ביתיה דההוא גברא. כיון שמת מתושלח, אמרו ליה הא לא אתי מבולא אלא על ביתיה דההוא גברא. ה' הדא הוא דכתיב (איוב יב, ה) לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל, אמר רבי אבא בר כהנא, [אמר הקב"ה] קרוז אחד עמד לי בדור המבול, זה נח, תמן אמרין קרוז ליה, 'לפיד' ליה. בוז, שהיו מבזים עליו, וקרו ליה ביוזי סבא. לעשתות שאנן, שהיו קשים כעשתות. נכון למועדי רגל, שהיו מוכנים לשני שברים, לשבר מלמעלה ולשבר מלמטה.

ועוד שם (א, ג): ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני (נח ו, יג). שָׁנָא בשער מוכיח ודבר תמים יתעבו (עמוס ה, ט), דהוה אמר להון, ריקים, אתם מניחין מי שקולו שבר ארזים ומשתחווים לעץ יבש וכו'. ובגמרא סנהדרין (קח, ב): דרש רבא, מאי דכתיב לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל, מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם, ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים, והיו מבזין אותו וכו'.

² כדרך שביארנו לעיל שלא האמין בעצמו. וכמו שדרשו בגמרא עבודה זרה (ד, ו) וזבחים (קטז). לפרש הפסוק נח איש צדיק תמים, תמים בדרכיו, צדיק במעשיו. ומפרש רש"י בעבודה זרה: תמים בדרכיו, עניו ושפל רוח. וצדיק במעשיו, בלא חמס. - ובפרש"י וזבחים מפרש: תמים בדרכיו, עניו וסבלן.

³ היינו שהקדושת לוי פירש כן, וכמו שהביא הייטב לב שם, ועוד בכ"מ בספרו. אבל בקדושת לוי עצמו לא מצאנו כעת פ"י זה.

⁴ דאיתא במשנה ריש פסחים (ב). 'אור' לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר וכו'. ועל זה אמרו בגמרא שם: מאי 'אור', רב הונא אמר נגהי (קס"ד לשון אור ויום), ורב יהודה אמר לילי. קא סלקא דעתך דמאן דאמר נגהי נגהי ממש, ומאן דאמר לילי לילי ממש, מיתבי וכו'. ושקיל וטרי שם בגמרא טובא על זה מכמה ראיות דמוכח דאור שבלשון המשנה 'אורתא' הוא (דהיינו לילה), עד שלבסוף מסיק הגמרא (בדף ג.) אלא בין רב הונא ובין רב יהודה דכולי עלמא אור אורתא הוא, מר כי אתריה ומר כי אתריה, באתריה דרב הונא קרו (ללילה)

און מ'מיינט [אויך] אור נגהי, (דהיינו) פֿינסטער. אָבער [הלשון] חֲשֵׁף קען נישט זיין אור. אור קען זיין ביידע, אור און חֲשֵׁף, [אָבער] חֲשֵׁף נישט. איבערדעם שטייט וְרֵאִיתִי שֵׁשׁ יָתֵרוֹן לַחֲכָמָה מִן הַסִּכְלוֹת פִּתְרוֹן הָאֹר מִן הַחֲשֵׁף, אַזוֹי ווי דער 'אור' מִן הַחֲשֵׁף, [וואָס] אור קען זיין צוויי [טייטשן, וחושך לא, כמו כן] אַ חֲכָם קען אויך זיין, זאָגט ער אַ חֲכָם קען זיין צוויי זאָכן.

פר

ואם כן זה גדר 'החכם' שיכול להתשמש עם ב' הפכים ונושא אחד, דיכול גם לעשות עמו כסכל להתנהג היפך ההכמה, כשיש צורך בדבר. וכמו כן אף שהצדיק מתנהג תמיד בדרך 'ענוה', אבל כיש צורך לעבודת ה' הוא 'מתנאה' ומתנבר ללחום נגד אנשי דור, כי מצד ההכמה הוא שלא ישתמש בענוה כשיש בוה מניעה לעבודת ה' [און] צו דעם דארף מען האָבן חֲכָמָה און דַּעַת, [צו פֿאַרשטיין אַז] ווען מ'ברויך עֲנוּהָ, קאָן ער זיין אַן עֲנִיּוֹ בַּתְּכִלִּית הָעֲנוּהָ, [און] אַז ער ברויך אָבער שטאַרקייט אין זיך, ווען ס'קומט צו אידישקייט, איז נישט פֿאַרהאַנדן [לװתר בשביל הענוה]. די עֲנוּהָ פֿירט אים נישט אַראָפּ פֿונעם דֶּרֶךְ, אַז ער זאָל 'פאלן' ביי זיך. נאָר [ער ווייסט אַז] מ'זאָל נישט קוקן [על הענוה, רק] מ'זאָל נאָר וויסן אַז 'דאָס איז עס'.

פה

ועל דרך זה מפרש הישמש משה בפסוק הָלֹא אִם תִּמְיָם שְׂאֵת, כי לדברים טובים, שפיר צריך לאדם שיהיה לו 'התנשאות', אַזוֹי ווי ס'שטייט אין ישמח משה^{כז} [לפרש הפסוק] (בראשית ד, ז) הָלֹא אִם תִּמְיָם, אויף 'גוטס', דארף זיין שְׂאֵת. 'דאָרט' מוז מען האָבן הַתְּנַשְׁאוֹת.

פו

ולכן גם בנח הצדיק, אף 'עניו' ותמים בדרכיו, מכל מקום כשהיה צורך להכריז דבר ה' וללחום נגד אנשי דור, אז היה לו 'התנשאות' להשתמש במדת הגבורה והתקיפות. ועל כן נרמז בו תואר 'חכם' בסופי תיבות, כי זהו גדר החכם, שיכול להשתמש עם ב' הפכים בנושא אחד, כפי הצורך לעבודת ה' ממילא זאָגט ער [בייט לב], אַז מ'קאָן טון שְׁנֵי הַפְּכִים בְּנוֹשֵׂא אֶחָד, צו דעם דארף מען האָבן חֲכָמָה, אַזוֹי זאָגט דער ייטב לב. [און] מיט דעם טייטשט ער [נח] אִישׁ צַדִּיק 'תָּמִים', ער [נח] איז געווען אַ 'תָּמִים' [דפירורשו 'עֲנִיּוֹ' וסבֿלן^ט. אָבער] פֿונדעסטוועגן אַת 'הָאֱלֹקִים' הַתְּהִלָּה נח, מיט שטאַרקייט, [ונמצא שהשתמש בשני מדות ההפכיות כהוגן], איבערדעם זאָגט דער בעל הטורים [דהוא] סופי תיבות 'חֲכָם'. אַזוֹי זאָגט דער ייטב לב [אין] פֿרשֶׁת נח, דאָרטן פֿאַרנט^{כז} ערגעץ.

נגהי, ובאתריה דרב יהודה קרו לילי. אבל עכ"פ חזינון מהשקלא וטריא שבגמרא, דשייך לפרש לשון "אור" גם על הלילה, וכן מצינו בלשון ארמי דהלילה קרוי "אורתא", וגם במסקנת הגמרא.

^{כז} שהלילה קורין "נגהי" בלשון סגי נהור (כמסקנת הגמרא שם), וכן בלשון המשנה וברייטא "אור" ליום פלוני, הכוונה על הלילה.

^{כז} דבשאר מקומות פירוש "אור" הוא לשון אורה וליכטיגקייט, ולכן שקיל וטרי כ"כ בגמרא תחילה עם כמה ברייתות לפרש לשון "אור" על יום.

^{כז} בישמח משה פֿרשֶׁת בראשית: הָלֹא אִם תִּמְיָם שְׂאֵת. יש לפרש, כי לפעמים היצר הרע מדיח את האדם מדרך הטובה, בהראות לו שפלותו ופחיתותו. כמו שכתב העקידה (שער 10) מחיוב השקפת האדם אל החלק המעולה שבו, ולא אל חלק הפחות, עיין שם. וזה שמוהרי הכתוב, 'דלטוב' ישא את עצמו, ויאמר הלא אני חלק אלקי ממעל.

^{כז} פירוש בתחילת הסדרה.

[ועל דרך זה יובן גם בכאן היאך היה שייך להשיב למשה עצמו טעם כזה, שבשביל גודל רוממות מעלתו שהיא למעלה מבחינת ארץ ישראל, לא ראוי לו ליכנס לארץ. כי משה רבינו בודאי היה גם כן בגדר 'חכם' להשתמש במדות ההפכיות של ענוה והתנשאות, לפי הצורך לעבודת ה'. ועל כן כאן שהיה נוגע זה לקיום רצון ה', שפיר הבין להכיר בגודל מעלתו ולקבל עליו רצון ה' בזה].

פח

ישוב קושיא ז

איתא בגמרא סוטה בענין מה שמושה נתעסק בעצמות יוסף, ולא ישראל. כי אמרו ישראל הניחו לו שיתעסק בו משה לבדו, כי כבודו של יוסף בגדולים יותר מבקטנים

היצט לאמיר'זשע זען [בענין מה שמושה רבינו נקרא 'חכם' על שעסק בעצמות יוסף].
[דהנה] די גמרא זאגט אין סוטה^{כז}, [אויף דעם וואָס] מ'שה רבינו האָט געטראָגן [עצמות יוסף, דקשה וכי] און ווען ער טראָגט נישט, העטן גיווען אידן נישט גיווען געטראָגן עצמות יוסף?

זאָגט די גמרא, זיי האָבן געזאָגט כבודו בגדולים. פאָרדעם האָבן עס אידן נישט געטראָגן, ווייל זיי האָבן געוואוסט דאָס איז דער כבוד פון יוסף הצדיק, אז מ'שה רבינו זאל עס טראָגן.

פט

ונמצא דמה שמושה נתעסק בו, הוא יען שהוא היה הגדול שבהם, ויש בזה כבוד ליוסף הצדיק, אמנם לפי מדת ענותנותו של משה, אדרבה היה לו ליתן לאחרים להתעסק בו, שהרי הוא לא החזיק עצמו לגדול יותר מאחרים

ממילא איז דאָך דעם וואָס מ'שה רבינו האָט געטראָגן [עצמות יוסף], דאָס איז דאָך נאָר געווען ווייל 'ער' איז געווען דער גרעסטער.

[אמנם לפי זה] קומט דאָך אויס, [אז] לויט זיין ענוה העט ער דאָך נישט גיווען געדארפט וועלן טראָגן עצמות יוסף, האָט ער דאָך געדארפט [די] אידן לאָזן טראָגן, וואָרן אַז ער איז עניו מאד מכל האָדס, ער איז מער שפּל [געווען ביי זיך], העט דאָך געדארפט 'אויסדרוקליך' אָן אנדערער [עס טראָגן, און טאָקע] פאַר דעם טעם [משום דכבודו בגדולים].

[ולמה לא אמר משה] אָן אנדערער זאל טראָגן, וואָרן 'ער' איז נישט אַזוי גרויס.
און דאָס איז דאָך אַמאָל אָמַת [מה שטענו ישראל] אַז כבודו בגדולים [דהיינו במשה רבינו דייקא], דאָס איז דאָך אַמאָל זיכער. [אבל גם משה רבינו עצמו] ער האָט דאָך געזוכט דעם 'כבוד' פון יוסף הצדיק, און אַז ער האָט געוואָלט אָפּגעבן כבוד, האָט ער דאָך גיווען געדארפט זוכן גיווען דעם גרעסטן. נו 'ער' איז דאָך ביי זיך נישט געווען דער גרעסטער, פאַרוואָס האָט 'ער' עס געטראָגן.

^{כז} בגמרא סוטה (יג): ואי לא עסיק ביה משה, ישראל לא הוו מיעסקי ביה [פירש"י: כלומר היאך הניחו ישראל למשה להתעסק בו לבדו, וכי לא חשו לשבועה, ואם לא נתעסק בו משה לא היו הם מתעסקין], והכתיב (יהושע כד, לב) וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעִלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֶׁכֶם [אלמא לאחר שנפטר משה בערבות מואב, נתעסקו בהן ישראל והעבירו את הירדן]. ותו, אי לא איעסקו ביה ישראל [לאחר שנפטר משה], 'בניו' לא הוו מיעסקי ביה [והיאך הניחו בניו את שאר העם להתעסק בהן], והכתיב (בשכס) [שם] וַיְהִי לְבָנֵי יוֹסֵף לְנַחֵלָה [אלמא בנחלתם קברוהו], דחביב היה עליהן. אמרו [בניו בעצמם], הניחו לו שיתעסק בו כל ישראל, כבודו במרובים יותר מבמועטין. ותו אמרו [ישראל אמרו בעצמם כבוד משה קיים], הניחו לו שיתעסק בו משה לבדו, כבודו בגדולים יותר מבקטנים.

צ

ואלא על כרחק מוכח מזה כי משה רבינו היה בגדר תואר 'חכם' להשתמש במדות הפכויות, ועל כן אף שבאמת היה עניו מכל האדם, מכל מקום בדבר שהיה נוגע לקיום רצון ה', ולכבודו של יוסף הצדיק, הבין שפיר בחכמתו כי זהו כבודו של יוסף שיתעסק בו משה בעצמו, ולא אחרים.

אָלֵא מֵאִי מִזֵּין עַר אִיז גַּעווען אַ 'חֶכֶם', עַר הָאָט גַּעקאַנט טון די בייִדע זאַכן. כּאָטשיג עַר אִיז גַּעווען עֵנִי מִכָּל הָאָדָם, אָבער דאַרטן וואו עַר דאַרף צו טון דעם רִצוֹן הַבּוֹרָא ברוך הוּא, וועגן דעם כְּבוֹד פֿון יוֹסֵף הַצַּדִּיק, אַז דאָס אִיז גַּעווען דער רִצוֹן ה' .. הָאָט עַר 'אַנערקענט', הָאָט עַר גַּעשפּירט אַז 'עַר' ברויך עס צו טון, כּאָטשיג עַר דאַרף דאָך קלערן אויף דעם אַז דאָס קער צו גְּדוּלִים, און דאָס אִיז דאָך גַּעווען כְּנֶגֶד דִּיעָתוֹ וְכִנְגָד רִצּוֹנוֹ [לחשוב על עצמו שכבודו של יוסף הוא על ידו יותר], אָבער 'דאָס' אִיז אַ 'חֶכֶם' [שהוא יכול להשתמש בשני הפכים], פֿיִתְרוֹן 'הָאָדָם' מִן הַחֲשָׁף, אַזוי ווי ס'שטייט אין קדושת לוי.

צא

ומיושב קושיית מהרש"א, למה עבור זה נאמר במשה דייקא התואר 'חכם' לִב יִקַּח מִצּוֹת

איבערדעם זאגט עַר 'חֶכֶם' לִב יִקַּח מִצּוֹת, ביי די עֲצֻמוֹת יוֹסֵף שטייט דעם לשון חֶכְמָה, שטייט נישט 'צִדִּיק', נאָר דאָס לשון 'שְׂחָכֶם' אָתָּה.

צב

ישוב קושיא ו

ובזה יובן שפיר דברי המדרש כתבתי עליך 'שחכם' אָתָּה, שאתה יודע מתי להשתמש במדת הענוה ומתי להשתמש במדת ההתנשאות, וכמו שנאמר עליך 'חכם' לִב יִקַּח מִצּוֹת, על שידעת והבנת להתעסק בעצמות יוסף ממעם שכבודו בגדולים. ואם כן האריך אתה רוצה ליבנס לאריך, והלא מעלתך גדול ממעלת ארץ ישראל, ומצד חכמתך יש לך לידע ולהבין מעלתך במקום קיום רצון ה', ולא להשתמש עתה במדת הענוה.

דאָס הָאָט אים דער בורא כל עולמים געפרעגט [כתבתי עליך 'שחכם' אָתָּה וכו'].

לעולם ביסטו דאָך גרעסער [ממעלת ארץ ישראל, און] דו דאַרפסט נישט וועלן גיין קיין אַרץ יִשְׂרָאֵל, נאָר [איי] דו ביסט אַן עֵנִי, [אָבער] איך הָאָב דאָך אויף דיר געזאָגט 'שְׂחָכֶם' אָתָּה, [כמו שנאמר עליך] 'חֶכֶם' לִב יִקַּח מִצּוֹת, אַז 'טאַקע' אַלץ עֵנִי, אָבער דאַרטן וואו מ'ברויך ווייסט וואָס ס'קער צו דיר, דו ווערסט נישט נִמְנָע פֿון מִצּוֹת ה' ברוך הוּא דורכן שְׁפִלוֹת רוח, [אַזוי ווי] ס'איז פֿאַרהאַנדן [באחרים] אַז דורכן שְׁפִלוֹת רוח פֿאַלט מען.

(עיקר ההמשך, להלן באות צח)

צג

[ווי] עַר ברענגט אין ייטב לב דאַרטן" [מה שפירש הרה"ק רבי ר' זושא זצוקללה] וואָס ס'שטייט (תהלים י, ג) כִּי הִלֵּל רָשָׁע עַל תַּאֲזוּת נִפְשׁוֹ, [דהרשע] עַר אִיז אַן עֵנִי ווי הִלֵּל, עַר ווערט אַן עֵנִי און שְׁפָל ביי זיך, און עַר לאַזט זיך אַראָפּ אויף נידעריגע זאַכן.

צד

[און] עַר טייטשט מיט דעם" [במאמר הפסוק] (עקב י, יב) וַעֲתָה מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמָךְ, 'מָה' אִיז דאָך טייטשט [כמו] וַנַּחֲנוּ מָה (בשלח טז, ז), אִיז דאָך אַן עֵנִי עֲנֵה, אָבער איך בעט נאָר עֲנֵה כִּי אִם לִירָאָה אַת ה' אֱלֹקֶיךָ, אויף יִרְאָת שְׁמִים, אָבער נישט [אז] מ'זאָל זיין ביי זיך אַן עֵנִי און פֿאַלן - טון נידעריגע זאַכן - דורך עֲנֵה. 'דאָס נישט', נאָר [יש להשתמש במדת הענוה] כִּי אִם לִירָאָה אַת ה' אֱלֹקֶיךָ, [ולא במקום שהענוה גורם ומביא להיפוך של רצון ה'].

צה

אַבער צו דעם דאַרף מען זיין אַ בַּר דַּעַת, אַז נישט פאַלט מען טאַקע אַריין חלילה אין גאַנות, [און] ס'איז דאָך פאַרהאַנדן פאַרקערט [שנופל על ידי גיאות, ולא על ידי ענוה, ווי] מ'זעט דאָך אַמאָל [כך].

צו

בעונינו הרבים, דאָס איז איינס פון די גרעסטע נסיונות פון דעם דור. מ'מוז זיך האַלטן פעסט, וואָרן מ'קאָן חלילה אַריינפאַלן [בלא זה. אמנם] אַסאַך זענען אַריינגעפאַלן דורך 'דעם' אויכעט, אַזוי ווי מ'זעט. מ'דאַרף נישט אַזויפיל מאַרירן זיין, [אַבער] ס'איז דער אַמַת אַזויכ'.

צו

בעונינו הרבים, ס'איז אַ דור שפּל וַאפּל. ס'איז נישטאָ אויף וועמען מ'זאָל זיך סומך זיין. ס'איז אַ ביטער חשכות אויף דער וועלט, מ'האָט זיך נישט וואו אָנצוכאַפּן. מי יוֹרָה דַּעָה ומי יָבִין שְׁמוּעָה^{כז}. וואו קאָן מען שעפּן עפעס קדוּשָׁה, און אוֹרָה. [אז] מ'זאָל קאַנען מַכּוֹן זיין^{כט} דעם רַצוֹן הַבוֹרָא ברוך הוא.

צח

על כל פנים פאַרשטייט מען דעם מדרש [כתבתי עליך שחכם אתה, ואתה רוצה ליכנס לארץ].

דאָס גאַנצע [מה שלא היה יכול משה לבוא לארץ ישראל] איז געווען ווי ער זאָגט דאָך [המגיד מישרים, ווייל] 'רַב לָךְ', דאָס איז געווען דאָס גאַנצע, [אבל לכאורה אין זו תשובה מספקת לו, ווייל] ער איז אָן עֲנִיו שטייט דאָך, [אמנם על זה אמר לו הקב"ה] איך האָב אויף דיר געשריבן אַז דו ביסט אַ 'חֶכֶם', [דפירושו] דו קאַנסט די בייַדע [הפכיים בנושא אחד, וממילא] דו דאַרפסט נישט מַבְטֵל זיין פון מַצוֹת, אַז דורך דיין עֲנִיָּה זאָלסטו מַבְטֵל זיין אַסאַך מַצוֹת [כאלו השייכים 'להגדולים' דייקא. ואע"פ דכתיב] תוֹעֲבַת ה' כָּל גְּבוּה לֵב (משלי טז, ה), פונדעסטוועגן ווען מ'ברויך [לצורך קיום מצוה, וכמו בעצמות יוסף], האָסטו געוואוסט אַז דאָס קער צו דיר. [וואס כן] וואָס דען ווילסטו ואתה רוצה ליכנס לארץ. ביסטו זיך סוֹתֵר [עם מעלתך ושלמותך בדרכי העבודה שעסקת בענין עצמות יוסף]. [דאָס] האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט^ל.

צט

הקדמה לשוב קושיא ח (באופן ראשון)

אם היו זוכין בדור באי הארץ שכבר היה אז עולם התיקון, כבר היה יכול משה ליכנס או לארץ, כי היה מתעלה גם מדרגת ארץ ישראל על בחינה הגבוה דלעתיד

לאָמיר זען.

דער אַמַת ווען ס'העט גיווען געווען מְתוּקָן [און] פאַרראַכטן דאָס דור [של באי

^{כז} ועיין בקונטרס על הגאולה ועה"ת (סוף סימן קיח).

^{כח} מלשון הפסוק בישע'י (כח, ט): אַת מי יוֹרָה דַּעָה וְאַת מי יָבִין שְׁמוּעָה וגו'.

^{כט} פירוש: איינטרעפן, צוטרעפן דעם אמת.

^ל ועיין עוד כעין זה בביאור הענין, בדברי רבינו בס"ג ואתחנן תשכ"ו (לשון קדשו קונטרס קיא, חלק ג).

[הארץ], אַזוי ווי מ'ברויך, [והיו ראויים] ס'זאָל זיין אַ גאַנלע נצחייט, העט דאָך 'שוין' [בימיהם] גיווען געווען אַרץ ישׂראל אויף 'דער' בחינה [הגבוה דלעתיך לבא], אַז משה רבינו העט גיווען [אויך] געגאנגען. [און דעמאלטס] העט אַלעס גוט געווען.

אבל באמת עדיין לא זכו אז לכך, ולזה הראה לו הקב"ה למשה את כל הדורות העתידין עוד להיות עד שיגע זמן תיקון השלם, ועל זה אמר לו 'וראה בעיניך' את כל העתיד, ומה תדע כי לא תעבר את הדרך הזה [וכמו שפירשתי בליל ש"ק]

[אמנם באמת עדיין לא זכו לזה באותו הדור, רק עדיין הוצרכו לעבור כמה דורות עד זמן התיקון]. אַזוי ווי איך האָב נעכטן נאָכט^א געזאָגט, [מה שאמרו במדרש]^א מ'האָט אים געוויזן [למשה רבינו] דורך דורך שוין, דורך דורך ופּוֹשְׁעִי, [וביארתי דעל זה נאמר כאן] (ג, כז) 'וראה בעיניך' כי לא תעבר את הדרך הזה, דו וועסט זען מיט דיינע אויגן וויאזוי ס'וועט אויסזען דאָס דור, [ומזה תדע כי עדיין לא הגיע עתה זמן תיקון השלם, שתוכל גם אתה ליכנס לארץ]. [וראה גם להלן באות קכ].

קא והנה הראותו למשה גם התנבאות כח המינות והגידופין שבדור האחרון, שהם מתוך גודל ההסתרת פנים. ובאמת הרי ביד הקב"ה להסיר כל זאת ברגע אחד, ע"י קצת התגלות של כבוד שמים. אבל הקב"ה מתאפק ושותק, לפי שראתה חכמתו ית' שעדיין צריכין לעבור כל אלו הנסיגות לצורך תיקון הדור לעולם, מ'האָט אים געוויזן [גם] וויאזוי ס'וועט אויסזען [דור האחרון]. [און] דער אָמֶת^ב .. אַזאַ ביטערע הסתרה [כשחורה בעולם] דעס התגברות כח המינות, [און] 'מענטשן' קענען זיך נישט העלפן, און מ'פאלט אריין [בדרכים רעים, מתוך כובד הנסיגות וסמיות העינים].

אַבער כְּכִיכּוֹל 'דער בורא פל עולמים' קאָן דאָך אין איין רגע העלפן [למען כבודו יתברך, שהרי אף מיט] אַ 'שטיקעלע התגלות' ווערט דערלייכט די אויגן [לראות את האמת].

קב וזה הוא מדת גבורתו ועוזו ית'ש, ששומע נאיצו ושותק, וכמו שדרשו בפסוק מי כמִכָּה 'בְּאֵלִים ה', מי כמִכּוֹד 'בְּאֵלִים', דאָף שיכול לעשות לכבודו, הוא מתאפק ומתאבל כשרוצה בכך, לפי מה שראתה חכמתו ית' נאָר [וההסתרה עצמה] דאָס איז דער כח אֶלְקִי. [וכמו שעל הפסוק] מִי כְּמִכָּה 'בְּאֵלִים ה' [בשלח טו, יא], זאָגט די גמרא^ג, מִי כְּמִכּוֹד 'בְּאֵלִים'. [וראה עוד להלן באות קיג].

^א בבמדבר רבה פ' מסעי (כג, ה): מלמד שהראה הקב"ה למשה כל מה שהיה עתיד להיות, הראה לו מדן עומד שמשון, וברק בן אבינועם מנפחלי, וכן כל דור ודור ודורשיו, דור דור ושופיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ופושעיו, דור דור וצדיקיו, שנאמר (ברכה לד, ד) 'ויאמר ה' אֵלָיו זאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתְךָ לֵיחָדָּךְ וְלֵיעָקֹב לֵאמֹר לְיִצְחָק אֶתְנֶנָּה הָרְאִיתִךָ בְּעֵינֶיךָ וכו'.

ובילקוט שמעוני בפרשתן (רמז תחכ) [ומקורו בספרי פינחס (פסקא קלה): עֲלֶה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה 'וראה בעיניך' (ג, כז). מגיד הכתוב שהראהו את הרחוק כקרוב, ואת שאין גלוי כגלוי, ואת כל הקרוי ארץ ישראל, שנאמר (ברכה שם, ד-ה) 'וַיֵּרְאֶה ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ ואת ארץ נפתלי ואת הגלב ואת הככר, ויאמר ה' אל משה זאת הארץ [ונגור], רבי עקיבא אומר מגיד הכתוב שהראה לו הקב"ה למשה את כל חדרי ארץ ישראל כשלחן ערוך, שנאמר וַיֵּרְאֶה ה' אֶת כָּל הָאָרֶץ. רבי אליעזר אומר נתן כח בעיניו של משה וראה מסוף העולם ועד סופו וכו'. ונמצאת אומר שתי ראיות הן, אחת ראייה של נחת ואחת ראייה של צער, באברהם הוא אומר (לך יג, יד) שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָתָּה שָׂם גּוֹר', זו ראייה של נחת, במשה הוא אומר עֲלֶה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה, זו ראייה של צער וכו'. ומנין לכל הבקשות שביקש משה לראות הראהו, שנאמר וכו'.

^ב נחסר כאן משהו על הריקארדינג.

^ג בגמרא גיטין (נז, ג). והובא דברי הגמרא להלן בהערה נב.

אֲזוּפִיל מִתְרָפִים וּמִגְדָּפִים וּוָאס ס'איז געווען, און דער בורא כל עולמים האָט געשוויגן.

ס'איז נישט פארהאנדן נאך אַזאַ 'שוֹתֶק', ווען מ'ברויך, [ווען ס'איז] רָאָתָה חֻכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ [שעדיין יש צורך בהסתרה].

קג

ווען דער בורא פֿל עוֹלָמִים וויל ווייזן פֿח גְּבוּרָתוֹ, אַ שטיקל הִתְגַּלּוּת, איז [ווען] אַלעס אַנדערש.

אַבער דער בורא פֿל עוֹלָמִים זעט אַזוי איין [לטובה, שכן צריך להיות עדיין], פֿאַר די נְסִיוֹנוֹת, פֿאַרן תִּיקוֹן הַדּוֹר.

דער בורא פֿל עוֹלָמִים זעט אַזוי איין.

דאָס פֿאַרשטיי מיר אונז נישט [דרכי ה'].

[אבל עכ"פ] ס'איז נישטאַ [נאך] אַזאַ גְּבוּרָה, [שהרי] ווער קאָן נאָך אַזוי העלפֿן, [ועם כל זה הוא שותק ומתאלם].

קד

מילא רבי יוחנן האָט געזאָגט^{לד} אויף 'דעם' דור יִיתִי וְלֹא אִיחְמִינִיה^{לה}, [ווייל] ער האָט מורא געהאַט ער וועט עס נישט אויסהאַלטן.

אַבער דער בורא פֿל עוֹלָמִים זעט דאָך אַלעס.

[מילא] אַ 'מענטש', קען זיך נישט העלפֿן.

אַבער דער בורא פֿל עוֹלָמִים קאָן דאָך העלפֿן.

[אַבער] 'דאָס' איז די גְּבוּרָה.

[ווי] די גמרא זאָגט^{לי} הֵן הָן גְּבוּרוֹתָיו הֵן הֵן נּוֹרְאוֹתָיו, [אז] אויבִים זענען מְקַרְקְרִין בְּהִיכָלוֹ [והוא שותק. ווען] מ'זעט וואָס [אלץ] ס'טוט זיך איבער, אויפֿן מָקוֹם הַמְּקוֹדֶשׁ^{לז}.

(המשך הענין, להלן באות קיג)

^{לב} בגמרא סנהדרין (צז): אמר עולא ייתי ולא איחמיניה, וכן אמר רבה ייתי ולא איחמיניה. רב יוסף אמר ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה. אמר ליה אביי לרבה, מאי טעמא, אילימא משום חבלו של משיח, והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. ומר הא תורה והא גמילות חסדים. אמר ליה שמא יגרום החטא וכו'. וכן אמר רבי יוחנן, ייתי ולא איחמיניה.

^{לה} פירוש ייתי, שיבא משיח, ולא אחמיניה, אבל לא אראנו, ורצ"ל שאיני רוצה להיות בדור שלפני משיח, מחמת כובד הגלות שיהיה בדור ההוא.

^{לי} בגמרא יומא (סט): ויברך עזרא את ה' האֱלֹקִים הַגָּדוֹל (נחמי' ת, ו). רב מתנא אמר [שגָּדְלוֹ בשבחים הנזכרים בפסוק] הֶקֶל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא (עקב י, יז) וכו'. אמר רבי יהושע בן לוי, למה נקרא שְׁמֶן אֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגָּדוֹלָה, שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר הֶקֶל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא (עקב שם). - אתא ירמיה ואמר, נכרים מְקַרְקְרִין בְּהִיכָלוֹ, אֵיהָ נּוֹרְאוֹתָיו, לא אמר נּוֹרָא [פירש"י: בפרשת הַנֶּחֱמָאֵל כתיב (ירמי' לב, יח) עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלֹפִים וּמִשְׁלֵם עוֹן אֲבוֹת אֵל חֵיק בְּנֵיהֶם אֲחֵרֵיהֶם הֶקֶל הַגָּדוֹל הַגְּבוּר ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ], אתא דניאל אמר, נכרים משתעבדים בבניו, אֵיהָ גְּבוּרוֹתָיו, לא אמר גְּבוּר [נֶקֶד הֶקֶל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא (דניאל ט, ד)], אתו אינהו [אנשי כנסת הגדולה] ואמר, אדרבה זו היא גְּבוּרַת גְּבוּרָתוֹ, שְׁכּוּבֵשׁ אֶת יָצְרוֹ, שְׁנוֹתֵן אֲרֵךְ אִפִּים לְרִשְׁעִים [שְׁכּוּבֵשׁ יָצְרוֹ כֹּל הַשָּׁנִים הִלּוּ שְׁנִשְׁתַּעֲבְדוּ בָּהֶן, וּמֵאֲרִיךְ אִפּוֹ עַל כֹּל הַגּוֹיּוֹת שְׁגוּרִים עַל בְּנֵיוֹ]. ואלו הן נּוֹרְאוֹתָיו, שְׁאֵלְמַלְא מוֹרָא שֶׁל הַקְּב"ה הֵיאָךְ אוֹמֵה אַחַת יְכוּלָה לְהַתְקִיִּים בֵּין הָאוֹמוֹת, [מִן יוֹם הַחֲרוּבִן אַתָּה לִמַּד נּוֹרְאוֹתָיו, שֶׁכֵּל הָאוֹמוֹת נֶאֱסַפּוּ לְהַשְׁמִידם, וּנְתַקִּימוּ מֵהֶן].

^{לז} רבינו מרמז כאן צערו על המאורע שבאותה תקופה בקיץ תשכ"ז, כשנכבשה מקום המקדש תחת ידי הכופרים הציונים, ובאו בה פריצים וחיללוהו. ועיין עוד במה שכתב רבינו בזה בקונטרס על הגאולה ועה"ת (סימן צג), והוא מתאים לדברי רבינו כאן.

קה

ביאור בפסוקי הפטרת נחמו

[ובענין 'מקום המקודש', אזכיר וואָס] איך האָב אינזיין געהאַט [בביאור הכתוב בהפטרות השבוע, וואָס] ס'שטייט (ישעי' מ, א-ב) נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֲלֵכֶיכֶם, כִּי לִקְחָה מִיַּד ה' כַּפָּלִים בְּכָל חַטָּאתֶיהָ.

זאָגט רש"י^{לח} [בביאור לשון הכתוב] מ'האָט גענומען 'כַּפָּלִים' בַּחַטָּאתֶיהָ. קודם זאָגט רש"י, ס'זעט אויס אַזוי ווי טאַפּלט.

דערנאָכדעם זאָגט רש"י דעם פֿשט, ולפי פשוטו איז 'טאַקע' טאַפּלט. איי ווי קען דאָס זיין, ס'איז מִקְרָא מְלֵא דִּבְרֵי הַכְּתוּב (ירמ' טז, יח) וְשִׁלַּמְתִּי רָאוּשָׁנָה מִשְׁנָה בַּחַטָּאוֹתֵיהֶם, טאַפּלט.

קו

קושיא א - בהפטרות נחמו

איך האָב שוין לאַנג געשמועסט פון דעם^{לט}, [דקשה] לכאורה, וואָס ברענגט דאָ רש"י [שזוהו] מִקְרָא מְלֵא [דיבר הכתוב], וואָס איז אַ תִּילּוּק [אם מצינו בעוד קרא כן, וכי] מֵאִי אולמָא דְהֵיאָ קֵרָא מֵהֵיאָ קֵרָא. אַז דו האָסט אַ קִשְׁיָא אויפן פֿסוק [כפלים בכל חטאתיה, אז] פֿאַרוואָס עפעס זאָל זיין כַּפָּלִים, ענטפערסטו מיר ס'איז דאָ אַן 'אַנדערער' פֿסוק, [והרי] יענעם פֿסוק דאַרף מען אויך פֿאַרשטיין. וואָס איז דאָס מער [מובן, מבפסוק דידן].

קז

קושיא ב - בהפטרות נחמו

און דער אָמַת, אין יענעם פֿסוק שטייט גאַרנישט [כך. שהרי] דאָרטן שטייטשט רש"י^מ [דעם לשון] 'מִשְׁנָה' [עונם], ווייל מ'האָט 'געזינדיגט' טאַפּלט. ער זאָגט גאַרנישט אַז די 'תְּשִׁלוּמִין' וועלן זיין טאַפּלט, נאָר אויף די 'חַטָּאִים'. בִּפְרִוּשׁ דאָרט זאָגט רש"י, און אַלע מפרשים^{מא} אַזוי, מִשְׁנָה 'חַטָּאוֹתֵיהֶם', דאָס' איז געווען טאַפּלט [הארב].

קה

ישוב הקושיות בהפטרות נחמו

[נאָר] איך האָב שוין לאַנג געזאָגט אַמאָל^{מב}, אַז דאָס קען זיין ס'איז איין זאָך [כוונת] אלו הב' פסוקים, שבישעי' ושבירמי'.

[דהנה] ס'שטייט [בהמשך הפסוק שם בירמי', מענין] [ירמי' ב, ז] נַחֲלָתִי שְׁמָתָם לְתוֹעֲבָה^{מג},

^{לח} ברש"י ישעי' (מ, ב): כי לקחה וגו'. [תרגם יונתן] אַרִי קבילת כס תנחומין מן קדם ה', פֿאלו לָקַח על חד תרין בְּכָל חַטָּאתָהּ. • ולפי פשוטו יתכן לפרש, כִּי לִקְחָה פורענות כפלים, ואם תאמר היאך מדרתו של הקב"ה שלם לאדם כפלים בחטאו, מצינו מקרא מלא (ירמ' טז, יח) וְשִׁלַּמְתִּי רָאוּשָׁנָה מִשְׁנָה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם.

^{לט} בס"ג ואתחנן תשכ"ז (חידושי תורה תשט"ז עמוד תרס-תרסב), וס"ג ואתחנן תשי"ז (לשון קדשו קונטרס סח, אות ה-).

^מ ברש"י ירמי' (טז, יח): מִשְׁנָה עֲוֹנָם. את שְׁשָׁנוּ על עונם, לעשות עונות אבותיהם. ויונתן תירגם כן, ואשלם לתניינין כקדמאין על חד תרין.

^{מא} היינו עיקר הפירוש הדכונה על כפל חומר עונם, ועל מה שעשו כן בארץ ישראל שהיא נחלת ה'. אבל ענין הכפל פירושו דהוא על שאחזו מעשה עון אבותיהם בידיהם, ויש בזה עונם ועון אבותם. ועיין בזה ברד"ק (הובא להלן) ומהר"י קרא, ובמצודות, ובמלבי"ם.

^{מב} בס"ג ואתחנן תשכ"ז הנזכר לעיל, ובחנכות הבית למחנה רב טוב (בעיר נעפאנעק) א' שופטים תשט"ז. ועיין שם כל הענין ביתר ביאור.

^{מג} לשון רבינו כאן הוא לשון הפסוק בירמי' ב' (פסוק ז). וכעין זה הוא בהמשך פסוק דידן שבירמי' ט"ז (פסוק יח), וְשִׁלַּמְתִּי רָאוּשָׁנָה מִשְׁנָה עֲוֹנָם וְחַטָּאתָם, על חֲלָלִים אֶת אֶרְצִי בְּנִכְלַת-שְׁקִיעֵיהֶם, וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם מִלֵּאָו אֶת נַחֲלָתִי.

[ואז] זיי האָבן געזינדיגט 'באַרץ' מד'.

[וממילא נמצא כי העון] דאָס איז טאַפּלט [האַרב, ווייל] ס'שטייט דאָך^מ [אז] אין אַרץ ישׂראַל איז אַסאך האַרבער דער עון.

[והוא כעין מה שנאמר] אַם יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ ה' [כְּפֶה וְנִבְיָא] [איכה ב, כ].

קט

ווי דער חוות דעת טייטשט^מ [כעין זה, על הפסוק] נַחֲלַתְנוּ נִהְפָּכָה לְזָרִים [איכה ה, ב].
נַחֲלַתְנוּ מיינט מען דעם מָקוֹם הַמִּקְדָּשׁ [שהיה מקום השראת השכינה, ועתה נִהְפָּכָה לְזָרִים, אז] דאָרט איז געוואָרן סביב רשעים יתְהַלְכוּן [תהלים יב, ט], דאָרט איז געוואָרן אַ מָקוֹם טוֹמָאָה, רחמנא ליצול. [אזוי] טייטשט ער^מ.

קי

דאָס איז האַרבער [כל חטא בארץ ישראל, יותר מבחוץ לארץ. וזה נקרא חטא 'בכפלים'].
[ולכן] ביי [הריגת] זְכָרְיָהוּ איז געווען אַזוי גרויס דער חטא, ווייל ס'איז געווען בְּמָקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, דאָס איז טאַפּלט [האַרב, דכשחוטאין במקום הקדושה] איז שטאַרקער דער חֲטָאִים^מ.

קיא

איבערדעם איז דאָס 'כפלים' בְּכָל חֲטָאתֶיהָ.

[ובזה יובן דברי רש"י בישעי', מה שמביא לראיה על זה מהפסוק שבירמי', דהנה שם בירמי' מבואר בהמשך הפסוק הדחומר הוא עבור שחטאו בנחלת ה', ומזה הביא רש"י לפרש כמו כן בכאן באומרו 'כפלים' בְּכָל חֲטָאתֶיהָ, דהיינו לפי שהחטא היה כפול באמת, לכן לא קשה על מה העונש היה כפול, כי שפיר היה כפל זה רק לפי החטא שהוא כפול].

קיב

[ולכן] ברויך מען האָבן אַ נַחֲמָה 'בכפלים' מ^ט.

[ועל זה הוא כוונת רבינו בכאן, ובה מתיישב לפירושינו הראיה שהביא רש"י בישעי' מאותו פסוק שבירמי', וכדלהלן].

^מ וכמבואר ברד"ק שם וז"ל: וְשִׁלַּמְתִּי רִאשׁוֹנָה. בתחלה אפרע מהם על חילול הארץ, שהיא ארץ טהורה, והם טמאה. כי לא תסבול הארץ תועבות ומעשים רעים וכו', ואמר (אחרי יח, כח) וְלֹא תִקֵּא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטִמְאָתְכֶם כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם, כי אפילו לא צויתם ולא הזהרתם על התועבות, כמו שלא צויתם ולא הזהרתם הגוים שהיו בה מקדם, אף על פי כן הארץ לא סבלה אותם התועבות והקיא אותם וכו', כל שכן ישראל שנצטוו, שהוא מן הדין שתקיאם הארץ, לפיכך בתחלה יפרע מהם על חילול הארץ. ○ ומה שאמר משנה עֲוֹנָם, רוצה לומר עונותיהם ועונות אבותיהם וכו', כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכו'. ויונתן תירגם וכו'. ○ ומה שאמר אַרְצִי וְנַחֲלָתִי לְתוֹעֵבָה, כי היא מקודשת מכל הארצות, לטעם ידוע אצל מביני מדע.

^מ כמבואר בדברי המפרשים בירמי' שם, וכן עוד בכמה פסוקים, וכמו שהביא הרד"ק שם (והובא לעיל). וכן כתב ברמב"ן וירא (יט, ה), ואחרי (יח, כח). ועיין עוד בזה באורך בויאל משה (ב, לו. ועוד).

^מ בפירושו פלגי מים (הנדפס בחומש מקראות גדולות) על איכה (א, א-ב): זָכַר ה' מֶה הָיָה לָנוּ. הגדולה שהיה: הַבִּיטָה וְרָאָה. הַבִּיטָה במה שהיה לנו לשעבר, וְרָאָה במה שעכשיו, ותעריך זה לעומת זה, ותראה גודל חֲרָפָתֵנוּ: נַחֲלַתְנוּ. הוא הבית המקדש, כדכתיב (ראה יב, ט) אֶל הַמְנוּחָה וְאֶל הַנַּחֲלָה, שהיה מקום השראת שכינה ועתה נִהְפָּכָה לְזָרִים, והיינו כוחות הטומאה, כי סביב רשעים יתְהַלְכוּן, כי ידוע ליודעי חזן.

^מ ועיין בקונטרס על הגאולה ועה"ת (סימן קד) מה שכתב רבינו עוד בזה.

^מ וז"ל רבינו בקונטרס על הגאולה ועה"ת (סימן צט): והכתוב צווח אַם יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ ה' וגו', דאף שהיה אותו העון פלילי וחמור מאוד אף במקום אחר, אבל העונש המר במדה גדושה כל כך (עי' גיטין נז, ג), היה בעבור שהיה במקום המקדש. ○ ובירמי' (ו, ו) בפסוק וְדָם נָקִי אֶל תִּשְׁפְּכוּ בְּמָקוֹם הַזֶּה, פירוש הרד"ק, בכל מקום הוא רע, ובמקום הזה הוא רע יותר, שהוא מקום השכינה.

^מ כמבואר במדרשים בכ"מ, וז"ל בתנחומא דברים (סימן א): וכל נַמּוֹת שאמר ישעיה וכו' כפלים הם, לפי

דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט 'נַחֲמֵמוּ נַחֲמֵמוּ עַמִּי וגו'', כִּי לִקְחָה מִיַּד ה' 'בְּכַפְלִים' וגו',
אָז לַעֲתִיד, דער בורא כל עולמים וועט טרעפן [כנסת ישראל, און] ער וועט מַנְחֵם זיין
אידן [בְּכַפְלִים].

קיג

המשך ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

המשך הקדמה לישוב קושיא ח (באופן ראשון)

ועל כל פנים והו מרת גבורתו ית' ששומע ניאוצו ושותק, וכמו שאמרו
מי כְמוֹד 'בְּאַלְמִים', על שעה שנכנס טימים למקדש שם ניאוצין וחורופין

לאָמיר'זשע זען.

מ'זאָגט אין די קינות, און אַזוי שטייט אין מדרש^א, [און] די גמרא זאָגט^ב [מענין
זה], אַז אויב איז אַריינגעאָנגען אַ זר [למקדש] איז ער נֶעֱנֵשׁ געוואָרן, און טיטוס [הרשע]
האָט געטון וואָס ער האָט געטון, ער האָט געטון די גרעסטע עֲבִירוֹת אין מְקוֹם
הַמִּקְדָּשׁ, און ס'האָט אים גאַרנישט געשאַדט.

[נאָר] ס'איז אַ גְבוּרָה פֿון הקדוש ברוך הוא [ששומע ניאוצו ושותק].

מי כְמוֹד 'בְּאַלְמִים' זאָגט דאָךְ די גמרא^ב, [ווי מען] דִּרְשָׁנֵט דאָךְ [אויף] מִי כְמוֹה
'בְּאַלְמִים' [וכדלעיל באות קב].

קיד

וכן אמרו על זה, הלשון הן הן גבורותיו והן הן גוראותיו

[וכעין זה מבואר בגמרא]^ל, מ'האָט קודם געזאָגט [על ידי משה] הַגְדֵּל הַגְבוּר [וְהַנּוֹרָא] [עקב
י, יז], [ואת ירמ' ודניאל ואמרו] איה גבורותיו [ונוראותיו, ואמרו רק הַגְדֵּל], נאָכדעם האָבן די
אנשי כנסת הגדולה געזאָגט הן הן גבורותיו [ונוראותיו, ששה אחת מתקיים בין כמה זאבים,
ולזה חזרו ואמרו הַגְדֵּל הַגְבוּר וְהַנּוֹרָא].

שלקחה מיד ה' כְּפָלִים כָּל טַטְאֲתִיָּה, לפיכך נחומיה בלשון כפלים, נַחֲמֵמוּ נַחֲמֵמוּ עַמִּי (שם) אַנְכִּי אַנְכִּי הוא
מִנְחָמָם (שם נג, יב) עוֹרֵי עוֹרֵי (שם ט) שׁוֹשׁ אֲשֵׁישׁ (שם סא, י) פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל (שם לה, ב).

² בקינות לתשעה באב (קינה טז, ל"א הקליר): זֶכֶר אֲשֶׁר עָשָׂה צָר בַּפְּנִים, שָׁלַף חֲרָבוֹ וּבָא לִפְנֵי וְלִפְנֵים, נִחְלַתְנוּ בַּעַת
כְּטָמָא לַחֵם הַפְּנִים, וְגָדַר פֶּרֶקֶת בַּעֲלַת שְׁתֵּי פָנִים. יְתוּמִים גַּעַל בְּמִגְן מֵאָדָם, וְיָמִיד קוֹ בְּמִרְאֵה אֲדָמָדָם, מִיָּמִינוּ
דָּלַח וְהַשְׁפִּיר חֲצִי מִדָּם, מִיָּצָא מִבֵּית וְחָרְבוּ מִלֵּאָה דָם. עַל הַגּוֹתוֹ הָיוּת גָּבֵר, וְנִטָּה אֶל קֶלֶד יָדוֹ לְמוֹלוֹ לְגָבֵר,
מִצִּירִים וְכָל לֵאוֹם אִם בָּם גָּבֵר, אֲנִי בְּתוֹךְ אוֹרֵי אֶרֶץ אֱלֹוִי בְּצוּרָא. אֲבוֹתֵינוּ זָרָה כְּהַנְסִים בְּחֻרְרֵי אֶכְלָה אֵשׁ. וְזֶה
זוֹנָה צוֹעָה הַנְּסִים וְלֹא נִכְוָה בָּאֵשׁ וכו'. נָשִׁים כְּשָׂרוֹ כִּי בֹא עָרִיץ, בְּקִרְקַע הַבַּיִת נַעֲלִיו הַחֲרִיץ, שְׂרִים לִפְתּוֹ כְּבוֹא
פָּרִיץ, בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים צִהְנָתוֹ הַשְׂרִיץ. בְּחֻרְרִים מִבְּחוּץ צָגוּ מִחֻזְקִים, וְתָרוּ כִּי יִזְוֹק בְּשִׁשִּׁים רְבוּא מִזִּיקִים,
זְקִינִים נִבְעָתוּ - בְּהַרְשָׁוִהוּ מִשְׁחָקִים, עֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ - וְהוּא אֲסוּר בְּזִיקִים.

³ בתנחומא אחרי (סימן ד): ר' אחא בר זעירא פתח, אף לזאת יתדר לפי יתמר ממקומו (איוב לו, א), מהו ויתר,
מקפץ, כמו שנאמר (שמיני יא, כא) לַנֶּתֶר בָּהֶן עַל הָאָרֶץ, ומתרגמינן לקפצא בהון על ארעא. אמר איוב, לא היו
דומין בניו של אהרן למטהו, מטה אהרן נכנס יבש ויצא לח, שנאמר (קרח יז, כג) וַיֵּצֵא פָּרַח וַיִּצֶץ צִיץ. ○ טיטוס
הרשע נכנס לבית קדש הקדשים, גידר את הפרוכת, נכנס בשלום ויצא בשלום. ובני אהרן נכנסו להקטיר, ויצאו
שרופים, שנאמר (אחרי טז, א) בְּקִרְבָּתָם לִפְנֵי ה'. [וכעין זה הוא בויקרא רבה (כ, ה)].

⁴ בגמרא גיטין (נו:): וְאָמַר אִי אֱלִיקִימוֹ צוּר חֲסִיוֹ בּוֹ (והאניו לב, לו), זה טיטוס הרשע, שחירף וגידף כלפי מעלה.
מה עשה, תפש זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים, והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה, ונטל סיף וגידר את
הפרוכת, ונעשה נס והיה דם במצבץ ויוצא, וכסבור הרג את עצמו, שנאמר (תהלים ער, א) שִׁאָגוּ צוּרֵיֶיךָ בְּקִרְבִּי
מוֹעֲדֶיךָ שְׁמוֹ אוֹתָתָם אֲתוֹת. ○ אבא חנן אומר, מי כְמוֹד חֲסִין קָה (שם פט, ט), מי כְמוֹד חֲסִין וקשה, שאתה שומע
ניאוצו וגידופו של אותו רשע, ושותק. ○ דבי רבי ישמעאל תנא, מי כְמוֹה בְּאַלְמִים ה', מי כְמוֹה בְּאַלְמִים. [ועיין
עוד בבראשית רבה (י, ז), ויקרא רבה (כב, א) ויקהלת רבה (ה, ט)].

קטו

ועל דרך זה פירשו בנוסח התפלה עד מתי בְּשָׁבִי, דעד מתי יהיה כך שמדת
'עוון' וגבורתו יתראה ממה שישאל הם בשבי וע"י נסים הם מתקיימים בגלות

מיט דעם טייטשן זיי דאָך²² דעם פֿשט [בנוסח התפילה]²³ עד מתי עֲזָרָה, ביז ווען
וועט זיין [אזוי] אַז דיין שטאַרקייט וועט זיך אַרויסזען [נאָר דורך וואָס מ'איז] בְּשָׁבִי, [ועם
כל זה מתקיימים]. וְתִפְאַרְתְּךָ, מיט דעם וועט מען דאַרפן באַשיינען, מיט דעם וואָס ס'איז
בְּיַד צָר, אַז דער 'צָר' האָט אַלעס 'אין די הענט', און דער בורא כל עולמים שווייגט.
[דלעת עתה בזמן הגלות רק] דאָס איז דאָס שטאַרקייט און דאָס שיינקייט. [ועד מתי יהיה כן,
והלא יותר טוב שיתגלה עוזו ותפארתו באמת, וכמו שתהיה בזמן הגאולה].

קטז

על כל פנים דאָס איז דאָס שטאַרקייט [וכביכול], וואָס קיינער קען נישט [להתאפק
ולשתוק כל כך על העדר כבודו, במקום שיכול למנוע בעדום].

קיו

ישוב קושיא ח-ט (באופן ראשון)

וכוה יבואר המדרש תחנונים דיבר רש זה משה, שהתחנן ליכנס, ועשיר יענה עוות, זה עשירו של עולם הקב"ה.
והיינו שהקב"ה הראה לו שלא יוכל הוא עדיין ליכנס, כי עוד עתיד להיות דורות באלו שיצטרך לזה מרת העוות
והגבורה כביכול, ומשה רבינו בקדושתו לא יוכל לסבול זאת, דרך הקב"ה בעצמו יש לו כח הגבורה והעוות כוה
להתאפק אף שהוא עשירו של עולם והכל בידו, ויכול הוא לעזור עבור כבודו ברגע אחד

איבערדעם איז אזוי.

דער בורא כל עולמים האָט געוויזן [פאַר] מֶשֶׁה רַב־יְנוּן, וויאָזוי די דורות וועלן
אויסזען. [וממילא] האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט דאָס איז נישט פאַר דיר, דו
וועסט דאָס נישט אויסהאַלטן. אַזאַ קְדוּשָׁה נִפְלְאָה [ווי משה רבינו, לא יוכל לסבול].
[והרי] ער האָט [דאָך] פֿריער אויך געזאָגט (בהעלותך יא, טו) וְאִם כִּכָּה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרִגְנִי
נָא הָרָג.

קיח

האָט מֶשֶׁה רַב־יְנוּן גע'ט'ענ'ה'ט, [והקב"ה] ער האָט אים געוויזן 'די' דורות [און] וואָס
ס'וועט פאַרקומען, און אַזאַ 'איש קְדוּשׁ וְנֹרָא קען דאָס נישט אויסהאַלטן.
- נאָר דאָס דור [אליין] איז שוואַך [ולכן הם יכולים לסבול זאת, ועל דרך שאמר]²⁴ אַין
בְּשֵׁר הַמֶּת מְרָגִישׁ בְּאִיזְמֶל. -
[ואמר לו למשה] זאָלסטו קוקן נאָר אויף דעם, [ומזה תבין שלא תוכל עדיין ליכנס לארץ].

²² הובא בקצרה בישמח משה פרשת וירא (ד"ה במסורה) בשם מפרשין העולם, וכן בייטב פנים להור"ר (ד"ה למען
חסדך) בשם המפרשים. וכן מובא פירוש זה בכמה ספרים, מהם בשם צדיקים (כגון בשם האלשיך, וליקוטי מהר"ל
זאקליקוב, וכתב סופר), ומאם שכתבו כן מעצמם (כגון תפארת עוזיאל בדרושי איכה, חמדת שלמה סוף דרוש ד). ובתהלים
שערי חיים (להגאון בעל מחנה חיים, מזמור סה) הביא זאת בשם הגאון מהר"ם בנעט זצ"ל.

²³ בתפלת תחנון ליום ב' ו'ה' (ד"ה הפותח יד בתשובה): עַד מָתִי עֲזָרָה בְּשָׁבִי וְתִפְאַרְתְּךָ בְּיַד צָר. והוא מיוסד על פי
הפסוק בתהלים (עח, סא) וַיִּתֵּן לִשְׁבִי עֹז וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיַד צָר.

²⁴ בגמרא שבת (יג): תנו רבנן מי כתב מגילת תענית, אמרו, חנניה בן חזקיה וסייעתו, שהיו מחביבין את הצרות.
אמר רבן שמעון בן גמליאל, אף אנו מחביבין את הצרות, אבל מה נעשה שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין.
דבר אחר אין שוטה נפגע [פירש"י]: אין פגע רע בא עליו, כלומר אינו מכיר בפגיעו, כך כמה נסים באים לנו ואין אנו מכירין
בהן. דבר אחר, אין בשר המת מרגיש באיזמל. איני, והאמר רב יצחק קשה רימה למת קמחט בבשר החי,
שנאמר (איוב יד, כב) אִךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכָּאֵב וְנִפְשׁוֹ עָלָיו תִּתְאַבֵּל. אין בשר המת 'שְׂבָחִי' מרגיש באיזמל.
[פירש"י: בשר הגדל באדם החי מחמת כויה, אינו מרגיש באיזמל כשחותכין אותו].

קיט

[ואם תקשה] איי וויאזוי שווייג איך [על שפלות הדורות כאלו].

[אויף דעם] האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט, דאָס איז דאָס שטאַרקייט [שלי כביכול, שאוכל להתאפק. אָבער] דאָס קאָן קיין אַנדערער נישט.
ווער איז אַזאָ מַבִּין כְּבִיכּוֹל, און ער קאָן זיך אַזוי העלפֿן, און [ער] זאָל נישט טון גאָרנישט.

קב

ומה שאמרו לשון כזה על הפסוק רב לך אל תוסף, אין הכוונה על עצם האוהרה, דמאי שנא אוהרה זו משאר אוהרות שבתורה. רק הכוונה על 'הסיבה' לזה, שהוא מה שאמר לו בפסוק שלאחריו עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה וגו', 'וראה בעיניך' וגו', שמהו דרשו שהראוהו הקב"ה למשה את כל הדורות העתידים

דאָס איז דער פֿשט [במה שאמרו כן על רב לך אל תוסף].

דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט [אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה], דו זאָלסט נישט פאַרלאַנגען [עוד לעבור הירדן. וביאר לו הטעם, כי עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפנה וגו', 'וראה בעיניך'] אַז דו זעסט ימה וצפנה וויאזוי די דורות וועלן אויסזען [וכדלעיל באות ק], [ומזה תבין כי לא תעבר את הירדן הזה].

קכא

איבערדעם זאָגט ער [במדרש, דזה שאמר הכתוב] עֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת.

דער בורא כל עולמים האָט אים געוויזן דעם רב לך 'אל תוסף', ער האָט אים געוויזן אַז דו ברויכסט נישט גיין, [והכוונה וייל] ער האָט אים געוויזן וויאזוי ס'וועט אויסזען [די דורות, און] וואָס מ'האָט דורכצוגיין נאָך, [ובפרט] אין מקום המקודש און [אין] אַרץ ישׂראל וואָס מ'האָט [נאָך] דורכצוגיין, [און] פֿון דעם וועסטו וויסן [אַז] פֿי לא תעבר את הירדן הזה.

קכב

איי וואָס 'איך' [כביכול רואה ושותק], זאָגט ער דאָס איז הן גבורותיו, דאָס איז 'עֲזָרָה' פֿאַרבי, דאָס שטאַרקייט [שלי כביכול, ואין מי שיוכל להתדמות לי בזה].
דאָס איז דער פֿשט [מה שאמרו על זה במדרש, הלשון] אַז עֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת'.

קכג

[וזה שאמרו במדרש, תחנונים ידבר רש זה משה, וואָס] ער האָט גערעדט בְּתַחֲנוּנִים, [שיוכל ליכנס].

און דער בורא כל עולמים האָט אים [אָבער] דאָ געוויזן, אַז ס'גייט דאָ אַזעלעכע דורות וואָס נאָך דער בורא כל עולמים האָט אַזאָ שטאַרקייט, [וזה שאמרו במדרש 'עשיר' זה הקב"ה שהוא] עשירו של עולם [והכל בידו, דהיינו] וואָס ער קען זיך העלפֿן, דער בורא כל עולמים אין איין רגע קען ער אַלעס, אָבער הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו.

קכד

דאָס איז דער פֿשט עֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת'.

[ומיושב שפיר קרשיא ח, דנמצא] לדרכינו אַז נישט די סיבה פֿון [אומרוי] רב [לך] אַל תוסף איז דאָס עֲזוֹת, [נאָך דעם] וואָס ער האָט אים 'געוויזן' אין דעם אַל תוסף, [בהטעם]

¹¹ וכמבואר פירוש פסוק זה בספרי פינחס (פסקא קלה), ובילקוט שמעוני בפרשתן (רמז תתכג), והובא הלשון לעיל בהערה לא.

'פֿאַרוואָס' ער זאל נישט פֿאַרלאַנגען [עוד ליכנס לארץ], - נישט אין דעם [לשון] רב [וגו'],
- [ווייל] דאָרטן ליגט אַ פֿת פֿונעם שטאַרקייט, [וכמו שאמרו] הן הן גבורותיו הן הן
נוראותיו.
דאָס איז דער פֿשט יענע עזות.

קכה

ישוב קושיא ט (באופן ראשון)

ולפי זה אין בזה סתירה לפשט השני דמפרש לה בענין עזותן של אומות העולם,
שהרי זה עצמו עוז וגבורתו יתברך, מה שסובל ושותק על עזותן וחוצפתן של העכו"ם
און [אתי שפיר גם מה שדקדקנו בקושיא ט, כי אין בזה סתירה לפשט השני דקאי על אומות
העולם, דהכל חדא הוא, אז] דאָס איז טאַקע דאָס שטאַרקייט [שלו כביכול], אַז דער בורא כל
עולמים שווייגט אויף עזותן של עכו"ם, [וכמו שרואין גם מהתנהגותן של] די נביאי אומות
העולם. - [אזוי] קען זיין [פֿשט].

קכו

הקדמה לישוב קושיא ח-ט (באופן שני)

בביאור הפסוק בפרשת שמות: כי חיות הנה וגו'

נאָר קען נאָך זיין [לייב דברי המדרש אלו, בהקדם] מיט די בחינה וואָס איך האָב שוין
לאַנג געזאָגט¹¹, [לפרש הפסוק] וואָס די מילדות האָבן געזאָגט (שמות א, יט) **כי לא כְּנָשִׁים
הַמַּצְרִית הָעֶבְרִית כִּי חַיּוֹת הֵנָּה, בְּטָרֵם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּלְדּוֹת וְיִלְדּוּ.**

קכו

התחלת קושיא א - בפרשת שמות

ברש"י מפרש שאמרו לפניה כי בני ישראל הם כחיות שאינם צריכין מילדות.
וקשה שהלא באמת שפיר גם בני ישראל הם צריכין מילדות, והראיה שהם עצמן היו המילדות 'העבריות'. ומה שאמרו
שנמשלו לחיות, הם רק לענין המדות והגבורה של החיות, אבל לא לענין טבע החיות ממש
א [פרעגט מען דאָך די קְשִׁיאָ, קודם [על אומרים] **כי חיות הנה [בְּטָרֵם וגו']**, אַז זיי
ברויכן נישט קיין מילדות [וכמדפדפ' ברש"י המובא להלן]¹². (המשך קושיא ז, באות קסט)
[דקשה] וואָס הייסט, [והלא שפֿרה ופֿועה עצמן] זיי זענען דאָך געווען מילדות
[הַעֲבָרִית], וויאָזוי איז דאָס [שיוכלו לומר] אַז זיי ברויכן גאַרנישט [קיין מילדות, ווי] חיות
[וואָס] ברויכן נישט קיין מילדות.

קכז

קושיא ב - בפרשת שמות

גם צ"ב למה הקדימו לומר לו כי לא כְּנָשִׁים הַמַּצְרִית הָעֶבְרִית, שהוא לכאורה מיותר וללא צורך
ב [און דערנאָך וואָס איז די 'הַקְדָּמָה' [לזה], **כי לא כְּנָשִׁים [הַמַּצְרִית הָעֶבְרִית]**.
זאָלן זיי נאָר זאָגן [רק] **כי חיות הנה**, [אז] זיי זענען מודיע [לפרעה] זאָלסטו וויסן אַז
דאָ קענסטו נישט [להפיק הגזירה של אם בן הוא והמתן אתו], פֿאַרוואָס, ווייל זיי זענען חיות
הנה, [און] בְּטָרֵם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּלְדּוֹת וְיִלְדּוּ.
[אַבער] וואָס זאָגט ער אַן הקדמה, **כי לא כְּנָשִׁים הַמַּצְרִית**.

¹¹ בס"ג שמות תשכ"ו (נדפס בדברי יואל שמות עמוד צו-צט), עיין שם באורך כל הענין ביתר ביאור. ובקצרה חזר
רבינו על זה בס"ג וארא תשכ"ו (נדפס בדברות קודש לשוכבי"ם חלק ה), ובס"ג וישלח תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס קיד,
ח"ב). ועיין עוד קרוב לזה בס"ג וארא תשכ"ב (בדברות קודש לשוכבי"ם חלק ג).

קכט

המשך וכיום קושיא א – בפרשת שמות

א] רש"י זאגט^{נח} [אויף] פי חיות הנה, זיי זענען נמשל לחיות, [וכגון הא דכתיב] זאב יטרף [ויחי מט, כז], [פרע שׁכב] פאָרי [בלק כד, ט]. מ'האָט זיי צוגעגלייכט צו חיות. [וקשה] לכאורה, מ'האָט זיי דען געגלעכנט צו חיות מיט די 'טבע' [של החיות, והלא] מ'האָט זיי דאָך נאָר געגלעכנט צו חיות [מיט] דאָס 'שטאַרקייט', די גבורה [של החיות. וכי מצינו לומר] מ'האָט זיי עפעס צוגעגלייכט אַז זיי האָבן אַ 'טבע' פון אַ חיה [לענין זה] אַז זיי ברויכן נישט קיין הייפּאַמס, [וכי] קענען זיי עפעס מכחיש זיין אַז די 'טבע' האָבן זיי פון מענטשן, [ואיך אפשר שיאמרו לפרעה] אַז ס'איז אַזוי ווי אַ זאב אָדער ווי אַרי [וואָס] זיי ברויכן נישט קיין מילדות, [והרי] מ'זעט [דאָך אַז] 'זיי' זענען דאָך געווען מילדות, קאָן מען דען דאָס זאָגן? לכאורה ס'האָט דאָך נישט קיין שום פירוש.

קל

הקדמה לשוב הקושיות – בפרשת שמות

אמנם הנה במדת העזות והגבורה, מצינו שני אופנים.

דמצינו אחד אמרו במשנה עז פנים לגיהנם, ולעומת זה הרי אמרו הוי עז פנים לעשות רצון אביך שבשמים נאָר דער אָמַת איז אַזוי. זיי האָבן נישט געקאָנט מכחיש זיין [ולטען] אַז אידן ברויכן נישט קיין מילדות, [דאס כן] וואָס דען זענען 'זיי' געווען מילדות העבריות פון אייביג אויס^ט, פון פריער אויס. נאָר וואָס'זשע דען, מ'געפון מיר – [ווי] איך האָב געזאָגט^ס – דאָס איז צוויי זאָכן [פארהאן, בענין מדת העזות והגבורה, שהם נראים כסותרים].

קלא

[דהנה] די משנה זאגט^ס, הוי עז פנים, וקל פנים, ורץ פנים, וגבור פנים, אַז מ'זאל האָבן די טבע פון חיות, לעשות רצון אבינו שבשמים. און דאָ [לעומת זה] זאָגט מען אָן^ס עז פנים לגיהנם, ובושת פנים לגן עדן.

^{נח} ברש"י שמות (א, יט): כי חיות הנה. בקיאות כמילדות, תרגום מילדות 'חיתא'. ורבותינו דרשו, הרי הן משולות לחיות השדה, שאינן צריכות מילדות. והיכן משולות לחיות, גור אריה [ויחי מט, ט], זאב יטרף [שם, כז], כבד שורו [ברכה לג, יז], אילה שלחה [ויחי שם, כא]. ומי שלא נכתב בו, הרי הכתוב כללן, ויכרך אהם [שם, כח], ועוד כתיב [יחזקאל יט, ב] מה אמן לביאה.

^ט היינו זה זמן כביר, וכמו שחזר ומפרש רבינו 'פון פריער אויס'. וגם שמעולם הוצרכו גם בני ישראל למילדות אחרות, ועל זה שייך הלשון 'פון אייביג אויס'.

^ס בליל שב"ק ויקהל תשכ"ג (גרפס בדברי יואל ויקהל עמוד שנד), ובס"ג שמות וארא תשכ"ו הנזכר. ועיין בזה באורך גם בדברי הפתיחה לתלמידי הישיבה ג' חיי שרה תשכ"ח [לשון קדשו קונטרס קע].

^{סא} במשנה דאבות (ה, כ): הודה בן תימא אומר, הוי עז פנים, וקל פנים, ורץ פנים, וגבור פנים, לעשות רצון אביך שבשמים. הוה היה אומר, עז פנים לגיהנם, ובשת פנים לגן עדן.

ובטור [א"ח ריש סימן א] ביאר דברי המשנה 'הוי עז פנים, וקל פנים, ורץ פנים, וגבור פנים, לעשות רצון אביך שבשמים' לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו, ועל כן הזהיר שתיצו פניו כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה. וכן אמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו (ברכות כח): יהי רצון שתהא מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם. וכן הוא אומר לענין הבורה, שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורה יתברך, על כן הזהיר שתיצו מצוה כנגד המלעיגים ולא תבוש, וכן אמר דוד ע"ה [תהלים קיט, מז] ואדברה בעדתיך נגד מלכים ולא אבוש, אף כי היה נרדף ובורח בין האומות, היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו מלעיגים עליו.

[גם אמרו]²⁰ ס'איז א סימן פון א אידישע מדה, [אז] מ'זאל זיין א בושט פנים, א צוריק-געצויגענער מענטש, [ואדרבה] מ'זאל זיך 'היטן' פון עזות.
[דבושת פנים הוא] איינס פון די גרעסטע זאכן, ס'איז דער סימן פון א אידיש קינד.
[ולעומת זה] ס'איז דאך זייער א מיאוס'ע מדה, 'עזות'.
[ואם כן קשה] וויאזוי זאגט אן די משנה [הי עז כנמר, דמשמע] מ'הייסט זיין אן עזות פנים, עז כנמר. [ועוד] ס'איז דאך עפעס [ווי] א סתירה [בדברי המשנה מיניה וביה].

קלב

והביאור בזה, כי סתם מדת העזות היא מדה רעה ומנוגת, ועלול לכא על ידה להרבה עבירות. אבל לפעמים יש צורך לעבודת ה' להשמש במדת העזות והגבורה, וכגון לעמוד נגד ירידת אנשי הדור, ושלא להתבייש מן המלעגים עליו בעבודת ה', והיו עזות דקדושה

נאך דאס איז ביידע אמת [בענין מדת העזות].

אזוי ווי איך האב פריער געזאגט [באות פג-ז] [אז דאס איז] די בחינת 'חכמה'. [להשתמש במדות הפכויות, לפי הצורך לעבודת ה'].

[כי] אז מ'דארף צו אידישקייט, מוז מען האבן עזות דקדושה²⁰.

און חלילה פארקערט, דארט וואו מ'דארף 'נישט' צו אידישקייט, איז עס זייער א מיאוס'ע מדה [די מדת העזות, און דעמאלטס] ברענגט עס צו הארבע עבירות.
ס'איז ביידע [בחינות] אמת ויציב²⁰.

²⁰ בגמרא יבמות (עט.): שלשה 'סימנים' יש באומה זו, הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים. רחמנים דכתיב (ראה יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרחם. ביישנים, דכתיב (יתר כ, טו) כעבור תהיה יראתו על פניהם [לכלתי תחטאון]. גומלי חסדים, דכתיב (וירא יח, יט) למען אשר יצוה את בניו ואת בניו וגו' [לעשות צדקה ומשפט].
ובדברים רבה (ג, ד): אמר רבי חייא, שלשה 'מדות טובות' יש ביד ישראל, ואלו הן, ביישנים ורחמנים וגומלי חסדים. ביישנים מנין, שנאמר וכעבור תהיה יראתו על פניהם. רחמנים וכו'. גומלי חסדים מנין, שנאמר (עקב ו, יב) ושמך ה' אלקיך לך את הברית זאת והסדק.
ובמדרש תהלים (מזמור יז): שלש 'מתנות טובות' נתן הקב"ה בישראל, ואלו הן, רחמנים, ביישנים, גומלי חסדים וכו'. ביישנים, שנאמר (שמות כ, יז) וכעבור תהיה יראתו על פניהם [לכלתי תחטאון]. הרי סימן לביישן, שאינו חוטא. וכל שאין לו בושט פנים, ברי שלא עמדו אבותיו על הר סיני וכו'.

²⁰ ועיין בזה בחובת הלבבות (עבודת האלקים, פרק י').

²⁰ זו"ל הארחות צדיקים (שער ד, שער העזות): העזות היא מדה גרועה ברוב פעולותיה, והיא היפוך ממדת הבושה, כי הביישן מעביר על מידותיו, וחומל וסולח ומוחל, אבל מי שהוא עז פנים לא יתבייש מפני איש, אך עומד בעזות עם כל אדם, ועושה כל מעשה רע ולא יתבייש, אך מחזיק ברעתו ומתקשה בעבירה וכו', וכל המעלות הטובות הנאמרות של הבושה (לעיל שם בשער ג), הן היפוך בעזות. ○ כאשר מתגבר האדם במדה הזאת, הוא מאד נבזה בעיני בני אדם, ואפילו הוא חכם, והרבה רעות נגזרות אחר העזות, המעזי פנים עם בני אדם, לא יימלט מן המחלוקת ושנאה וקנאה. הן קולט בעיניו לעבור עליהן, הכל מפני רוב העזות שבו. ועליו נאמר עז פנים לגיהנם. ○ העז עבירות שבתורה הן רבות בשל עזו עמדו אבותיו על הר סיני וכו'.
העז נקרא רשע וכו'. מי שיש בו מדת העזות, עושה עבירות חבילות חבילות וחושב עצמו צדיק, ועל דרך זה אנו מתוודים אין אנו עזי פנים וקשי עורף לומר לפניך ה' אלקינו צדיקים אנחנו ולא חטאנו. וזו היא מידה רעה חולה, מי שהוא רשע ויאמר לא חטאתי וכו'. וזה הדרך העז הוא רחוק מאד מדרכי התשובה וכו'. המדה הזאת היא רעה מאד, כי מביאה את האדם לבייש את חבירו ואת העניים, כענין שנאמר תתנונים ידבר רש ונשיר יענה עזות. וכל שכן אם מבייש את רבותיו ומעזי פניו נגדם, ומקשה ערפו נגד מוכיחיו מרוב עזותו, אז המדה הזאת מוציאתו מן העולם. וראוי להרחיקה מנפשו. ○ אך המדה הזאת משובחת מאד, בעזות 'התורה והעבודה'. להעז פניו נגד הרשעים ולהקשות עורף כנגדם, שלא לשמוע לעצתם, ושלא להודות על שקריהם ותועבותיהם, ושלא להחניף להם. וצריך להעזי פניו אף בקיום המצוות, אם ישחקו בו בני אדם. וצריך להעזי פניו נגד רבותיו לשאול מה שאינו יודע, ולא יתבייש בזה. וצריך להעזי פניו להוכיח בני אדם לגלות להם חטאותיהם. ○ וצריך האדם להחזיק על המדה הזאת, להכניעה במקום הגנאי, ולהתגבר עליה כפי כחו, כי קשה מאד להימלט מן המדה הרעה הזאת, אם לא שישם חזק כחו ועוצם גבורתו לנצחה ולהעבירה מפניו במקום החטא, ולהעמידה בקרבו ועל פניו במקום אשר מקבל שכר על קשי ערפו.

קלג

ישוב קושיא א – בפרשת שמות

וזה שאמרו לפרעה כי חיות הנה, והיינו שנמלו לחיות, במה שיש להם מדת הגבורה והעזות דקדושה, ולא יתפתו לגזירות. ובזכות זה יעזור להם ה' בנס, כי בַּטָּרֶם תָּבוֹא אֱלֹהֵי הַמִּילֵדָה וְיִלְדוּ, ולא יצטרכו 'עתה' למילדות כלל, וממילא לא תוכל להם איבערדעם דאָס איז דער פֿשט (בפרשת שמות. שהמילדות אמרו לפרעה) אַז ווער ס'האָט די מַדּוֹת [שנמשלו בהם לחיות השדה, להיות] עַז פֿנָמֶר [נאָר] פֿאַר אידישקייט, טוט אים דער בורא כל עולמים [אפילו] נָסִים, [אז] בַּטָּרֶם תָּבוֹא אֱלֹהֵי הַמִּילֵדָה וְיִלְדוּ. פארוואָס, ווייל זיי זענען כי חיות הנה, [וכפירש"י] זיי האָבן די מַדּוֹת פון די חיות, דעס וואָס יעקב אבינו האָט זיי געזאָגט. [און] דורך די מַדּוֹת [שנמשלו בהם לחיות], דורכדעם איז בַּטָּרֶם תָּבוֹא אֱלֹהֵי הַמִּילֵדָה וְיִלְדוּ^ה.

קלד

ישוב קושיא ב – בפרשת שמות

אבל יען שרצו לומר לו שיש לישראל מדת העזות, על כן לכל יחשוד פרעה שיש להם מדת העזות המגונה, שהיא מדתם של הגוים, ובאמת הרי מסימני בני ישראל הוא שהם 'ביישנים', שהוא אדרבה היפך העזות. לכן הקרימו המילדות לומר לו כי 'לא כְּנָשִׁים הַמַּצְרִיּוֹת' הַעֲבָרִיּוֹת, והיינו שאין להם מדת העזות של הגוים, רק מדת העזות דקדושה בלבד. נאָר אַז ער האָט זיי דערציילט אַז זיי זענען כי חיות, אַזוי ווי חיות, איז דאָך דאָ דערין עַז פֿנָמֶר, [ואם כן] קאָן ער דאָך מיינען [פרעה] אַז זיי זענען אַזוי ווי די גוים [שמשמשם במדת העזות שלא כהוגן, שהרי באמת מדת העזות] ס'איז אַ גוֹי־אִישֵׁע מִדָּה. [ואדרבה] ס'איז דאָך די וואָס זענען בִּישָׁנִים, וועלן נישט זיין קיין עֲזוֹת פֿנים, וואָרן [אויף] עַז פֿנים שטייט דאָך רחמנא ליצלן [לגיהנם, און] דאָס ווייזט דאָך חלילה, אַז חלילה זיי האָבן 'גִּיאוֹת', [והוא ההיפך מהמדה של בני ישראל להיות] 'ביישנים'. [איבערדעם] זאָגט ער ניין, כי 'לֹא כְּנָשִׁים הַמַּצְרִיּוֹת' הַעֲבָרִיּוֹת. [און] דאָס איז אַן הַקִּדְמָה, [אז כאַטש] איך זאָג טאַקע כי 'חַיּוֹת' הֵנָּה, אָבער ס'איז נישט אויף 'דער' בַּחֲיִנָּה [של הַמַּצְרִיּוֹת, רק] ס'איז אַ פֿאַרקערטע [בַּחֲיִנָּה, כי הַמַּצְרִיּוֹת] זיי זענען [אז] נישט וואו מ'ברויך האָבן זיי די מדה פון עזות. איבערדעם האָט ער געשטעלט די הַקִּדְמָה, [להגיד כי] דאָס איז צוויי ערליי [מדות העזות], דאָס איז צוויי בַּחֲיִנּוֹת.

קלה

המשך ישוב הקושיות בתחילת הפרשה

ישוב קושיא ט (באופן שני)

ובזה יובן ענין הב' פשטים שבמדרש על הפסוק וְעִשְׂרֵי יַעֲנֶה עֲזוֹת. כי במדת העזות ישנם באמת שני בחינות, ולפשט הראשון מפרשו על מדת העזות דקדושה, ולפשט הב' מפרשו על מדת העזות המגונה, שהיא עזותן של אומות העולם. דאָס קאָן זיין אפשר דער פֿשט דאָ [בדברי המדרש בפרשתן]. דאָס איז צוויי בחינות אין עֲזוֹת, [און] 'דאָס' זענען די צוויי פֿשְׁטִים דאָ אין מדרש. [דמה שדרשו] וְעִשְׂרֵי יַעֲנֶה עֲזוֹת [כביכול על הקב"ה עשירו של עולם, אין] פון עֲזוֹת דְּקִדּוּשָׁה האָט ער דאָ געזאָגט, [אז] דאָס איז אַ מִדָּה פון בורא כל עולמים דעס

^ה רבינו קיצר כאן בזה, ועיין בזה באורך בס"ג שמות תשכ"ז (הנדפס בדברי יואל שם עמוד צו-צט), כי פרעה רצה להחטיא המילדות, בכדי שילמדו מהם גם בני ישראל לחטא, כי הן היו הצדקניות המפורסמות שבדור, ועי"ז יתעכב גאולתם. ועל זה השיבו לו המילדות כי בני ישראל יש להם גבורת החיות, ויעמדו במסירת נפש נגד כל הנסיגות, ובזכות צדקתם יעזור להם השי"ת שגם בזה ידמו לחיות, שלא יצטרכו עתה למילדות, רק בַּטָּרֶם תָּבוֹא אֱלֹהֵי הַמִּילֵדָה וְיִלְדוּ. [נענין עוד באופן אחר הקרוב לזה, במסיבה א' שמות תשכ"א (לשון קדשו קונטרס מח)].

שטאַרקייט, [אויף דעם] האָט ער עס טאַקע געזאָגט. און ווידעראום איז דאָ פאַרקערט אויך [עזותן של אומות העולם].

קלו

ישוב קושיא ח (באופן שני)

והשייכות בזה לענין הפסוק דידן, כי בכאן מבואר מה שהראה הקב"ה למשה את דורות העתידים, ולזה דרשו שהראה לו ב' הבחינות שהיו בדור האחרון, שמצד אחד יצטרכו אז יראי ה' להשתמש במדת העזות דקדושה נגד אנשי הדור, וכפשט הראשון שבמדרש. אבל הסיבה לזה, הוא יען שבעוה"ר אצל רוב הדור יתקיים מה שאמרו בַּעֲקֵבָא דְּמִשְׁחָא 'חוצפא' יסגא, שהוא עזותן של אומות העולם, וכפשט השני שבמדרש [והכוונה בזה לענין התשובה על בקשתו של משה, כי הקב"ה] ער האָט אים געוויזן [למשה] די ביידע [בחינות של עזות וגבורה].

ער האָט אים געוויזן וואָס מ'מוז האָבן דאָס שטאַרקייט, און ער האָט אים געוויזן וואָס ס'ברויך צו זיין. און [לאופן הראשון דלעיל הראה לו] פאַרוואָס דער בורא כל עולמים שווייגט.

קלו

און ווידעראום האָט ער אים געוויזן [העזות שהוא 'שלא כהוגן'], אַז ס'וועט זיין אַ דור אַז די 'חוצפא' [איז] יסגא.

[וכמו שאמרו חז"ל (סוטה מט ג):] בַּעֲקֵבָא דְּמִשְׁחָא איז 'זייער גרויס', [וואָס] מ'איז מַאִים מיט אַלמוות [על אותן שאינן הולכים ומודים לדרכם, און] מ'פירט אַראָפּ פונעם אָמַת'דיגן דָּרָךְ, [און] פון די אַמונה.

דאָס איז דאָס עזות פון די נָשִׁים 'הַמַּצְרִיּוֹת', - נישט [כמו שאמרו המילדות] כִּי 'לא' כְּנָשִׁים [הַמַּצְרִיּוֹת הַעֲבֵרִיּוֹת], - דאָס עזות פון די אומות הָעוֹלָם.

קלח

די ביידע זאכן האָט ער געוויזן פאַר מִלְשָׁה רַבִּינָה, [וואָס מיט דעם] האָט ער אים געוויזן [אַז] ס'איז [נאָך] נישט די צייט ער זאָל גיין [קיין ארץ ישראל, וכמו שמסיים הכתוב] כִּי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן.

קלט

איבערדעם האָט ער געזאָגט, דאָס איז דער פֶּשֶׁט [בהמדרש, על זה הפסוק, אַז] דאָס איז עֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת, [ווייל] די ביידע בְּחִינּוֹת [של מדת העזות] האָט ער אים געוויזן. [און] דאָס זענען די צוויי פֶּשֶׁטִּים אין מדרש, [וואָס] אלו ואלו דברי אלקים חיים, [און] דאָס איז נישט קיין סְתִירָה.

קמ

האָט ער אים געוויזן אַז ס'איז [פאַרהאַן] אַ דור וואָס מ'מוז האָבן [עזות דקדושה], מ'דאַרף גאָר זיין עז כְּנָמֵר, [בכדי] מ'זאָל זיך דערהאַלטן.

מ'זאָל זיך דערהאַלטן אַקעגן דור, אַז מ'זאָל נישט מוֹרָא האָבן פאַר קיינעם. מ'זאָל וויסן [אַז כּאָטשִׁיג] מ'איז שָׁפֵל, [ווי] עֶפֶר וַאֲפֹר, [אַבער] פונדעסטוועגן פון דער אַמונה - פון די נְקוּדָה שֶׁל אָמֶת - טאָר מען זיך נישט אַרויסרירן, [בכדי] מ'זאָל נישט אַריינפאַלן [בירידות ומכשולי הדור].

מ'מוז זיין אַן עז כְּנָמֵר - האָט ער אים געוויזן - [אין] 'די' דורות¹⁰.

איבערדעם איז עֲשִׂיר יַעֲנָה 'עזות' האָט ער אים געוויזן.

קמא

און ער האָט אים געוויזן פאַרקערט (גם מדת 'העזות' הלא טובה), די חוּצָפָא יִסְגָא (שבדורות אחרונים), די ביידע בחינות (של מדת העזות).

דעמאָלט האָט ער אים 'דאָס' געוויזן (שהראה לו 'ירידת' הדור).

(ווייל) דאָס קער צו דער זאך (להראות שעדיין לא הגיע זמן התיקון שיכול ליכנס לארץ).

קמב

(ובחינה השנית שהראה לו ענין עזות 'דקדושה') דאָס איז (אויך) די בחינה וואָס איך האָב פריער געזאָגט (בביאור המדרש כתבתי עליך 'שחכם' אתה, דהיינו שלעבודת ה' צריך להשתמש במדות הפכיות).

און אַ איד ברויך צו זיין - אַזוי ווי איך האָב אָנגעהויבן פריער - (אין די) בחינת 'חֲכָם' אַתָּה, מ'זאָל זיין די ביידע (בחינות ההפכיות, שהם ענוה והתנשאות, וכן בושע ועזות, והכל לפי הצורך בעבודתו ית"ש).

רא

ברכת הקודש

הַיּוֹצֵא לָנוּ מִזֶּה, אַז דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זאָל העלפן: נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, ס'זאָל שוין זיין די נַחֲמָה.

כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְנוּ בְּן עוֹד נִחְזָה¹⁰.

אַזוי ווי מ'זעה מיר אַזויפיל הַתְּחַזְּקוֹת דאָ (בפסוקי ההפטורה), ווי מ'זעה מיר אין מדרשי חכמינו ז"ל [על פסוקים אלו, להתחזק] אַז דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים וועט אַמאָל העלפן אידן.

זאָל מיר האָבן די זְכִיָּה צו זיין פון 'די', מ'זאָל מיר דאָס דערלעבן.

מ'זאָל מיר זוכה זיין, מ'זאָל נישט נִדְחָה ווערן דורך די חֲטָאִים.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זיין פון די וואָס זיי וועלן זיין צווישן די געהאָלפֿענע, צווישן די געטרייסט'ע מיט די אָמֶת'דיגע נַחֲמָה, וואָס ס'וועט זיין בְּמִהְרָה.

דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זאָל דערפרייען אידישע הערצער, און זאָל דערלייכטן אידישע אויגן, (די) אידן וואָס זיי 'קוקן אַרויס' נאָך (שיזכו לילך בדרך האמת). ס'איז דאָ אידן מיט צובראָכענע הערצער, וואָס זיי 'העטן נאָך געוואָלט' גיין בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת.

דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זאָל זיך שוין מִרְחֵם זיין עַל עַמּוֹ וְעַל אֶרְצוֹ.

מ'זאָל מיר געהאָלפֿן ווערן בְּמִהְרָה.

מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען בִּישׁוּעַת כָּל יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְחָתָן, אין די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה, בְּהַתְּרוֹמְמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וְיִשְׂרָאֵל (ובהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן).

¹⁰ לשון הפייטן ביוצרות למוסף דשבת החודש.

